

Голас Радзімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 2 13 студзеня 1994 г. Выдаецца з 1955 г.
(2352) Цана 30 рублёў.

ДЫЯЛОГІ З ЛІДЭРАМІ ПАРТЫЙ

І ЎСЁ Ж САЦЫЯЛІЗМ. АЛЕ ЯКІ?..

Нават не хочацца згадваць, што некалі быў час аднапартыйнай веры. Менавіта — веры, бо мыслення не патрабавалася і не было. Калі ўдлівія заходнія журналісты даймалі нашых артадоксаў "правакацыйным" пытаннем: "Чаму ўсё ж у СССР толькі адна партыя?" — адказвалі: "Таму што КПСС выказвае інтарэсы ўсяго народа. Таму што нашаму працоўнаму народу непатрэбны ніякія іншыя партыі".

Сёння ніхто так не скажа, нават камуністы, калі ў іх ёсць штосьці ў галаве. Бо людзі думаюць, выбіраюць, а потым ужо вераць той партыі, якую выбралі. Шматпартыйная страктасць беларускага палітычнага жыцця можа заведчыць, што як бы мы ні прызывалі нашу дэ-

макратыю, а яна ўсё ж ёсць. Розныя партыі, розныя праграмы і лозунгі, розныя шляхі і мэты — усё гэта мы маем. Нашым чытачам, асабліва тым, хто здалёк углядаецца ў палітычны далягляд Бацькаўшчыны, натуральна, цікава будзе даведацца пра кожную з партый, што з'явіліся ў Беларусі і сваёй дзейнасцю ўплываюць у большай ці меншай ступені на наша грамадства. Рэдакцыя "Голасу Радзімы" абяцае на працягу 1994 года ў "Дыялогах" даць слова лідэрам усіх партый. Так што сачыце за нашай рубрыкай.

А сёння — гутарка са Старшынёй Цэнтральнай Рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады Алегам ТРУСАВЫМ.

— Спадар Трусаў, як вы ставіцеся да сацыялізму? І як чалавек з пэўнымі перакананнямі, і як лідэр партыі сацыял-дэмакраты?

— Сам па сабе тэрмін "сацыялізм" я разумю вельмі шырока, бо ён мае многа самых розных вызначэнняў. Калі разгля-

даць сацыялізм як фармацыю, як нейкі лад жыцця, то ў цэлым я да гэтага адношуся станоўча. Як, зрэшты, і да капіталізму. Абодва гэтыя тэрміны чыста філасофскія, чыста тэарэтычныя і не маюць за сабой нічога ні кепскага, ні добрага. Гэта

проста вызначэнне пэўнай сістэмы адносін у грамадстве, пэўнага ладу жыцця.

Нашы калегі, еўрапейскія сацыял-дэмакраты, прайшлі шлях ад сацыялізму XIX стагоддзя да сацыялізму канца XX стагоддзя і паказалі, што такая мадэль

мае права на існаванне, нягледзячы на ўсе загані і пэўныя недахопы. Яскравы прыклад — шведская мадэль сацыялізму.

Такое ж права на існаванне мае і капіталізм, які прайшоў доўгую эвалюцыю і паміраць не збіраецца. Зараз на Захадзе ідзе канкурэнцыя менавіта паміж сацыялізмам і капіталізмам. Гэтыя два лады жыцця ўступаюць у зусім новую фазу развіцця. Сацыялізм — у эканоміку салідарнага сацыяльнага грамадства, дзе ёсць пэўныя абмежаванні прыватнай уласнасці на карысць абяздоленых людзей. І ліберальная эканоміка — гэта развіццё таго ж класічнага капіталізму, але там такіх абмежаванняў няма.

[Заканчэнне на 3-й стар.]

ВОДГУЛЛЕ

ДАКУЛЬ БУДЗЕМ

ДОБРАНЬКІМІ?

Добры дзень, паважаныя землякі!

Прачытаўшы артыкул В. Чаркасавай "Барометр міграцыйнага надвор'я", хачу таксама выказаць свае меркаванні наконт гэтай праблемы, можа што і паспрыяе ў вырашэнні гэтага п'якучага для ўсіх нас, замежных і незалежных беларусаў, пытання. Заадно хачу папрактыкавацца ў беларускім правапісе, бо рука так і круціць на расейскі манер. Мне балюча чытаць ці слухаць, калі нас, беларусаў ці рускіх, адусюль гоняць, як нейкі другасортны народ. У той жа самы час Беларусь прымае сотні і тысячы грамадзян тых рэспублік, з якіх былі выгнаны або ў выніку адкрытага шантажу прымушаны былі "паўзці з клункам па дарозе" нашы землякі, праклінаючы долю.

І пакуль гэта будзе, я ніколі не змагу назваць другам ці братам прадстаўніка таго народа, які зневажае маіх братаў і сяцёр!

Хопіць гнілой страусавай ідэалогіі! Нас б'юць, а мы прымаем іх у свае абдымкі, мы адкрываем свае дзверы для тых, хто нас не любіць і ніколі не любіў, а проста рабіў выгляд.

І вось яны едуць на тоўпамі, усялякія бізнесмены, таргашы і іншыя нячыстыя на руку людзішкі, каб рабіць бізнес, а гэта значыць, грабіць нас. Што за рабская псіхалогія? Табе далі па левай ішчаце, а ты падстаў і правую, і наогул хай пінаюць нас, затое па-біблейску — ах, якія мы харошыя! Бачыце, як хораша пра нас гавораць і пішуць: ах, беларусы, ах, якія добранькія там жывуць дзядзі і цёці, усіх прымаюць!

Хачу, каб гэта пытанне хутчэй вырашалася на самым высокім узроўні, і чым хутчэй, тым лепей, а то здарыцца так, што беларус не будзе ў сваім уласным доме гаспадаром. Ды яно, мабыць, так і ёсць. У каго сувязі, грошы і нахабная, прабачце, рожа, той і гаспадар.

Вось каратка і ўсё, што хачу выказаць, прачытаўшы гэты артыкул. Жадаю вам поспехаў ці проста кавалка хлеба на сталі і трохі рэальнага, бягучага з ЦЭЦ цяпла.

Віншую з Новым годам! Няхай у наступным годзе засвеціцца, як лямпачкі, усмешкі на заклапочаных тварох усіх маіх землякоў! Няхай жыве Беларусь!

З прывітаннем,
ваш вечны
паляшук-рамантык --
Анатоль БЕНЕДЗІКОВІЧ.
Расія,
Набрэжыя Чэўны.

ДА ПАРТРЭТА Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА

ПОЗНІ ЗВАНOK

У даўніх Каралішчавічах, у Доме творчасці пісьменнікаў, памятаю, аднойчы пасля адпаведнай нагоды заснуў у позы нявіннага дзіцяці ў ніжнім hole ў крэсле — мапады яшчэ тады — Валодзя Караткевіч. Памятаю, як тады ж, таксама яшчэ паладому ўзбягаючы на другі паверх, як быццам няўзнак, зусім бяскрыўдна, з аднаму яму прысутным гумарам, кінуў на "заснуўшага Ваха" Янка Брыль:

— Караткевіч як Вальтэр у крэсле!

З якой маляўнічай мазаікі, які партрэт атрымаўся б, каб знайшоўся майстар-мастак стварыць яго...

Партрэт Уладзіміра Караткевіча.

...Позні вячэрні званок той — дзіўна, але мне гэтак і сёння здаецца — прызначаўся, відаць, некаму іншаму... Вельмі блізкаму, патрэбнаму, хто мог чакаць яго, хто мог на яго спадзявацца, нарэшце, меў сяброўскае права пачуць гэты званок. Але ён у той слотны, безнадзейна панільны вечар працяў цішыню адзіноты менавіта маіх сцен.

— Алена Сымонаўна. Гэта Караткевіч.

(Ён зваў мяне так: Сымонаўна).

Гэта было не надта падаўгу пасля таго ўжо, калі ён пахаваў Валянціну Браніславаўну. Калі застаўся ў сваіх сценах адзін. Калі ў такіх панільных безнадзейных вечары...

— Даруйце мне, што я гэтак позна... Што, напэўна, патурбаваў... Можна, нават пабудзіў. Але — прашу — зразумейце мяне: такі настрой і ўсё такое навокал, што хочацца выць. Даруйце мне!

Што было дараваць? Як быццам самой мне было незразумелае, невядомае гэта самае "хочацца выць"...

Нешта ж я гаварыла яму. Нейкія ж словы здольная была вымавіць, хоць, напэўна, яны былі мо і не зусім тыя, якія былі патрэбныя яму, чалавеку са скразной ранай у сэрцы.

...Памятаю, як тады расказвала яму пра сваю, гэтаксама па тэлефоне, гутарку з Валянцінай Браніславаўнай, калі яна, вярнуўшы яго з таго свету ў Сімферопалі, на некалькі дзён па тэрміновай справе вярталася ў Мінск. Якой шчаслівай адчуваўся яна, калі расказвала, як

была ў той занябанай паўднёвай бальніцы — у палаце на пяцёх — "гэтак, як і Валодзя", прыкутых да ложкаў мужчын, была ім і за няньку, і за сястру, і за маці. Як карміла і паіла іх з лыжкі, як хадзіла за імі...

— Гаварыце, гаварыце яшчэ... Вы ж не ведаеце, якая яна была.

Я не ведала. Хоць і ведала — цэлую гадзіну здольная была яна расказаць пра яго: пра яго незвычайнасць, пра неабсяжнасць і безагляднасць яго натуры, пра яго дзівацтвы (гэтак здавалася іншым, збоку). Пра яго, пра яго, пра яго...

Але я званіла ёй па справе. Рэдакцыя павінна была падрыхта-

ваць адпаведныя рэкамендацыйныя паперы для перакладу Караткевічавай "Зямлі пад белымі крыламі" ў Літве і Славакіі. Яна выходзіла ў нашай рэдакцыі літаратуры для юнацтва ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Выходзіла — значуць — адразу не бесканфліктна. Не гладка. Былі спрэчкі. Была ўзаемная — рэдакцыі і аўтара — нязгода. Быў часам добра сапсаваны настрой.

НА ЗДЫМКУ: помнік У. КАРАТКЕВІЧУ ў Віцебску.

[Заканчэнне на 6-7 й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

"Першапачатковыя ўмовы для рэфармавання Беларусі былі не горшыя, чым у іншых краінах. На жаль, мы зацягнулі з рэфармаваннем эканомікі, сістэмы ўлады. Адсутнасць абнаўлення ў кабінетах улады -- галоўная прычына нашай неспя-дойнасці, неэфектыўнасці рэформаў. Новы час, дынамічныя змены ў нашых суседзях патрабуюць рашучага абнаўлення ўлады, прыходу да кіравання новых людзей -- прафесіяналаў з рыначным мысленнем. Гэта павінны быць высокамаральныя палітыкі, якія не на словах, а на справе здольныя працаваць на карысць незалежнай Беларусі, здольныя стварыць умовы для свабоднай гаспадарчай дзейнасці беларускага народа.

У гэты цяжкі час, калі рэспубліка павінна зрабіць рашучы і нялёгкі крок да сацыяльнай рыначнай эканомікі, я яшчэ раз заклікаю ўсіх да ўзаемаразумення, разважлівасці і мудрасці. Хопіць катэгарычнасці, спрэчак, сварак. За імі -- канфлікт, выбух. Трэба падумаць аб будучыні нашага гаротнага народа. Вярхоўны Савет павінен выканаць сваё абяцанне народу і правесці ў надыходзячым годзе свабодныя, дэмакратычныя выбары".

(З навагодняга віншавання беларускаму народу Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслава ШУШКЕВІЧА).

НОВЫ ПАШПАРТ

НАРЭШЧЕ ДАЧАКАЕМСЯ

Калі верыць кампетэнтным асобам, што праводзілі ў канцы снежня прэс-канферэнцыю, то грамадзяне Беларусі ўжо ў другім квартале 1994 года пачнуць атрымліваць новы пашпарт -- нацыянальны. У аснову яго пакладзена канцэпцыя адзінага пашпарта Рэспублікі Беларусь, пры захаванні дыпламатычных і службовых пашпартаў, а таксама пашпарта марака. Дыпламатычны пашпарт згодна з пастановай Саўміна рэспублікі будзе выдавацца народным дэпутатам, вышэйшаму кіраўніцтву рэспублікі, дыпламатам, дыпкур'ерам, а таксама супрацоўнікам Міністэрства замежных спраў, якія маюць дыпламатычныя рангі. Службовыя -- некаторым супрацоўнікам Савета Міністраў, Вярхоўнага Савета, міністэрстваў, ведамстваў і дзяржакамітэтаў. Усе астатнія грамадзяне рэспублікі атрымаюць агульнаграмадзянскі нацыянальны пашпарт.

Цяпер аб законе.

Па-першае, да атрымання новага пашпарта кожны грамадзянін можа карыстацца агульнаграмадзянскім замежным пашпартам, у якім, праўда, павінна стаяць адзнака аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь.

У новым нацыянальным пашпарце кожны жадаючы зможа паставіць сабе выязную візу ў Авіры па месцу жыхарства, незалежна ад таго, ці ёсць у грамадзяніна запрашэнне, пуцёўка ці іншы дакумент, які засведчвае неабходнасць выезду ў якую-небудзь краіну. Акрамя таго, тэрмін візы на выезд з рэспублікі будзе вызначаць той, хто выязджае. Па ўласнаму жаданню ён зможа аформіць выязную візу на тэрмін ад аднаго да пяці гадоў. Адпаведна афармленне візы будзе каштаваць у размерах адной мінімальнай зарплаты за адзін год. Што тычыцца перасячэння мяжы той краіны, у якую з'яўляецца патэнцыяльна ваяжор, то яно будзе ажыццяўляцца ў залежнасці ад стану адносін паміж Рэспублікай Беларусь і канкрэтнай краінай. Калі паездка ў якую-небудзь краіну запатрабуе афармлення выязной візы, то яе будзе афармляць пасольства пасля прад'яўлення якога-небудзь дакумента.

АКЦЫЯ МІЛАСЭРНАСЦІ

Сотні бадзяг атрымалі элементарную дапамогу ў час акцыі міласэрнасці "Чырвоны Крыж -- бяздомным". Гэтае мерапрыемства праведзена сумесна з органамі Міністэрства ўнутраных спраў ва ўсіх буйных гарадах рэспублікі. Бомжы, асобы без пэўнага месца жыхарства, атрымалі бялізну, якую закупіў Чырвоны Крыж на суму каля 500 тысяч рублёў, адзенне, сабранае ў жыхароў, і разавы талон на харчаванне, прайшлі санітарную апрацоўку. На ўсё мерапрыемства Чырвоны Крыж выдаткаваў 3 мільёны рублёў.

НА ЗДЫМКУ: работнікі таварыства Чырвонага Крыжа (злева направа) Ізольда СЯМОШЫНА, Таццяна АНТАНОВІЧ і Людміла МАРЦЫЯНАВА падбіраюць адзенне для бяздомнай.

ДЛЯ ВІЛЬНІ

ДАРЫ "БАЦЬКАЎШЧЫНЫ"

Аб'яднанне беларусаў свету "Бацькаўшчына" падарыла беларускім арганізацыям у Вільнюсе мемарыяльныя дошкі, прысвечаныя Янку Купалу, Кастусю Каліноўскаму, Браніславу Тарашкевічу і Рыгору Шырму. Дошкі будуць устаноўлены ў сталіцы цяперашняй Літвы ў памятных месцах, звязаных з беларускім адраджэнскім рухам. А зроблены яны мінскім скульптарам Алесем Мірончыкам.

СТАТЫСТЫКА

ЗА ЕЎРОПАЙ НЕ ЎТНАЦЦА

На сённяшні дзень у Рэспубліцы Беларусь зарэгістраваны 1 мільён 82 тысячы аўтаасродкаў. Прыкладна адзін на дзесяць чалавек. Па еўрапейскіх мерках -- няшмат. У індывідуальным уладанні налічваецца 722 264 аўтамабілі. Сярод іх -- знак часу -- не толькі легкавыя, але і ўласныя грузавікі, аўтобасы. Самая папулярная марка аўтамабіля ў мінчан, зразумела, -- "Жыгулі". Згодна са статыстыкай ДАІ, іх у беларускай сталіцы налічваецца 72 445, "Масквічоў" амаль у два разы менш -- 35 361, "Запарожцаў" -- 17 626, "Волг" -- крыху менш за 5 тысяч, з іх трыццаць першай мадэлі -- усяго 78. Менш за ўсё аўтамабіляў "Ака" -- 95, "Іж-Арбіта" -- 13.

"Я ўжо гаварыў, што яна (унутрыпалітычная сітуацыя) складаная і супярэчлівая. Яе галоўная асаблівасць заключаецца ў тым, што абвешчаныя дэмакратычныя каштоўнасці і дасягненні не атрымалі заканадаўчага пацвярджэння. Не склалася дакладная схема раздзялення ўлад, што часта з'яўляецца крыніцай нестабільнасці і палітычнага процістаяння. Узнікаюць і парадаксальныя сітуацыі, калі парасткі рыначнай эканомікі, якая яшчэ толькі-толькі фарміруецца, спрабуюць заціснуць у вожыкавыя рукавіцы адміністравання, а з прадпрыемальніцтвам, якое нараджаецца, пакончыць, як некалі з іншадумствам і дысідэнцтвам. Я маю на ўвазе нашумелыя даклады аб карупцыі. Што ж адбылося? На маю думку, пэўныя сілы, свядома або несвядома, выкарыстоўваючы даныя, што не атрымалі юрыдычнай ацэнкі, павялі наступленне на дэмакратыю, вырашылі падвергнуць рэвізіі працэс дэмакратычных рэформаў, павярнуць назад рыначныя пераўтварэнні. Левы і правы радыкалізм часам змыкаюцца, і тады дэмакратыя пагражае ахлакратыя, якая можа блакіраваць пераход рэспублікі да рынку, парушыць у грамадстве згоду, затармазіць працэс палітычных пераўтварэнняў у цэлым. Вядома, усё гэта трэба асэнсавач, аднак для многіх ужо сёння ясна, што ўраду, як і парламенту, неабходна больш грунтоўная прававая і канстытуцыйная абарона, імунітэт супраць танага папулізму і дробязнага геройства".

(З выступлення Старшыні Савета Міністраў Беларусі Вячаслава КЕБІЧА на прыёме кіраўнікоў і супрацоўнікаў дыпламатычных прадстаўніцтваў, акрэдытаваных у Мінску).

АДКРЫТЫ ЛІСТ

ГЕНЕРАЛЬНАМУ ПРАКУРОРУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

спадару В. ШАЛАДОНАВУ

СТАРШЫНІ КАМІСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСІ ПА АДУКАЦЫІ, КУЛЬТУРЫ І ЗАХАВАННІ ГІСТАРЫЧНАЙ СПАДЧЫНЫ

спадару Н. ГІЛЕВІЧУ

МІНІСТРУ АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

спадару В. ГАЙСЁНКУ

У г. Мінску 14--16 снежня 1993 года праходзіла міжнародная канферэнцыя "Адукацыя XXI стагоддзя. Праблемы павышэння кваліфікацыі работнікаў адукацыі".

Аргкамітэт зацвердзіў рабочымі мовамі канферэнцыі рускую і ангельскую.

Тэзісы на дзяржаўнай мове не прымаіся, і тут жа прапанавалася падаваць іх толькі на рускай або ангельскай. Удалося дамагчыся з вялікімі маральнымі стратамі ўключэння (пасля адабрэння зместу даклада "Нацыянальная мова як аснова развіцця вышэйшай школы") тэзісаў майго даклада на дзяржаўнай (беларускай) мове. Мае тэзісы надрукаваны на беларускай мове.

Аднак выступіць на канферэнцыі з названым дакладам я не змог таму, што мае чатырохразовыя просьбы ў час работы канферэнцыі да яе арганізатараў прыняць рабочай мовай разам з рускай, ангельскай і беларускай былі праігнараваны намеснікам старшыні канферэнцыі рэктарам А. Жуком і прарэктарам па навукова-метадычнай рабоце інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі Б. Пальчэўскім.

У знак пратэсту супраць дыскрымінацыі правоў чалавека і непавагі да законаў Рэспублікі Беларусь я пакінуў работу секцыі № 5, якую ўзначальваў прафесар Б. Пальчэўскі.

У сябе на Радзіме, у сталіцы Беларусі, мяне пазбавілі права гаварыць аб прафесійных праблемах адукацыі XXI стагоддзя на дзяржаўнай мове.

Звяртаюся да вас, шануюны дзяржаўны дзеячы Рэспублікі Беларусь: абараніце не столькі мае асабістыя правы, а правы цэлага народа, ад імя якога беларусы павінны мець магчымасць гаварыць на дзяржаўнай (для большасці яна ж і родная) мове.

Пытанне: да якой пары большасць кіруючых асоб (у нашым выпадку гаворка ідзе аб адукацыі) будуць груба, а ў асобых выпадках цынічна ігнараваць законы Рэспублікі Беларусь:

1. Артыкул 68, частка 4 Канстытуцыі Беларускай ССР: "Дзяржаўнай мовай Беларускай ССР з'яўляецца беларуская мова";

2. Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі, артыкул 1: "...дзяржава ўсталявала дзяржаўнасць беларускай мовы", артыкул 9: "...дзяржава забяспечвае функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця";

3. Закон аб адукацыі, артыкул 6: "мовай выхавання і навучання з'яўляецца беларуская мова";

4. Закон аб мовах. Як вядома, з 1 верасня 1993 года ўведзены ў дзеянне ў поўным аб'ёме артыкулы 27 "Мова ў сферы навукі", 28 "Мова ў сферы культуры", 29 "Мова сродкаў масавай інфармацыі".

Старшыня Мінскай гарадской Рады таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны прафесар Мікола САВІЦКІ.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

ЧЫСТЫ грошавы прыбытак кожнага жыхара ў Беларусі за першую палову 1993 года склаў 13 554 рублі. Гэта ў параўнанні з 1990 годам больш у 81,8 раза. Але цэны ў параўнанні з тым жа перыядам падскочылі ў 129,9 раза.

У НАВАГОДНЮЮ ноч у Беларусі 27 чалавек скончылі жыццё самагубствам. А ўсяго было 106 ахвяр -- неасцярожнасць з агнём каля ёлкі, забойствы, няшчасныя выпадкі. Адбылося 149 крадзяжоў асабістай маёмасці і 66 -- дзяржаўнай уласнасці.

БОЛЬШ пяці тысяч беларускіх аўтамабіляў удзельнічае сёння ў міжнародных перавозках. Амаль з дзевяцісот дзастоў, якія даюць права на такую дзейнасць, трэць атрымалі дзяржаўныя прадпрыемствы, 120 -- фізічныя асобы, астатнія -- сумесныя і малыя прадпрыемствы, кааператывы.

Акрамя таго, міжнародныя перавозкі актыўна здзяйсняе чыгуначны і паветраны транспарт рэспублікі.

ТОЛЬКІ 220 рускіх, якія жывуць у Беларусі, звярнуліся ў пасольства Расійскай Федэрацыі ў Мінску з просьбай аб расійскім грамадзянстве. Асноўная прычына -- уз'яднанне з сем'ямі. На тэрыторыі Беларусі пражывае каля 1,5 мільёна рускіх. Яны не рвуцца ў Расію.

ЯК СТАЛА вядома карэспандэнту РІДа, 270 мільёнаў долараў ЗША можа атрымаць у 1994 годзе Рэспубліка Беларусь за прагон па яе тэрыторыі газу і нафты ў замежныя краіны.

Па апошніх даных, праз газа- і нафтаправоды рэспублікі штогод перапампоўваецца 17 мільярдў кубаметраў газу і 56 мільёнаў тон нафты.

Месяц назад у Рызе адбылося вялікае свята -- латвійскія беларусы ладзілі вечарыну, прысвечаную 100-м угодкам ад дня нараджэння выдатнага дзеяча беларускага Адраджэння ў Латвіі Кастуся Езавітава, а заадно і 5-ю гадавіну заснавання таварыства “Світанак”. Мусім прасіць прабачэння ў чытачоў за спознены рэпартаж аб падзеі,

але сталася тое не з нашай віны: цяпер дачакацца ліста з Латвіі -- тое ж, што і з Амерыкі. Пошта працуе надта ж марудна. Але нататкі, дасланыя з Латвіі, не згубілі сваёй актуальнасці. Вы прачытаеце іх у імгненне і, можа, пазайздросціце, як і мы, што не былі на той урачыстасці ў рыжскіх беларусаў.

ХРОНІКА АДНАГО ДНЯ “СВІТАНКА”

АДЧУЦЬ СЯБЕ БЕЛАРУСАМ

4 снежня 1993 года. Раніца. У самым цэнтры латвійскай сталіцы над будынкам Саюза пісьменнікаў Латвіі (дом Беніяміна), што на вуліцы Кр. Барона, 12, уздымаецца бел-чырвона-белы сцяг Рэспублікі Беларусь. Гэта Латвійскае таварыства беларускай культуры “Світанак” ладзіць святочную вечарыну з нагоды дзвюх гадавін: 100-х угодкаў з дня нараджэння вядомага дзеяча беларускай культуры Латвіі, педагога, вучонага, паэта, публіцыста, дыпламата, міністра першага ўрада Беларускай Народнай Рэспублікі Кастуся Езавітава і 5-годдзя Латвійскага таварыства беларускай культуры “Світанак”.

Кіруюць вечарынай сапраўдныя вядучыя, навучэнцы Рыхскай беларускай нядзельнай школы Наталля Косціна ды Юрый Ярчак. Дзею пачынаюць артысты той жа школы і дзіцячай мастацкай студыі “Вясёлка”.

Нягледзячы на сціплы артыстычны ўзрост і скіраваныя на іх камеры тэлебачання і мікрафоны Латвійскага радыё, хваляванна ў маладых артыстаў амаль непрыкметна. На тварах дзетак гонар, радасць і шчасце за магчымасць данесці прыгажосць і мілагучнасць роднай мовы да ўсёй Латвіі. Свята працягваецца.

Нарэшце слова атрымліваюць дарослыя. З прывітаннем да прысутных звяртаецца старшыня Саюза пісьменнікаў Латвіі паэт Віктар Авотыньш.

Аб Кастусю Езавітаве распавядаў даўні сябар “Світанка”, паэт і публіцыст з Мінска, спадар Сяргей Панізьнік. Дарэчы, перад пачаткам вечарыны адбылася прэзентацыя яго кнігі “Дзеці вайны”, працяг раней надрукаванай “Асвейскай трагедыі” аб лёсах беларукіх дзяцей, вывезеных у часы нямецкай акупацыі з Беларусі ў Латвію.

Аб сваіх даследаваннях таленту Кастуся Езавітава ў справе народнай асветы беларускага насельніцтва Латвіі распавядала доктар гістарычных навук спадарыня Ілга Апіна.

Успамінамі аб знакамітым юбіляры дзеліцца дачка папелчніка К. Езавітава, беларускага педагога і фалькларыста Сяргея Сахарова, Ірына Вільгель.

Паступова аб’ектам увагі становіцца сам “Світанак”. Латвійскае таварыства беларускай культуры “Світанак” -- культурна-асветніцкае таварыства, распавядае старшыня таварыства, доктар хімічных навук Мікалай Ярчак.

Галоўным кірункам дзейнасці таварыства з’яўляецца адраджэнне нацыянальнай свядомасці сярод беларускага жыхарства Латвіі, далучэнне да беларускай культуры, мовы, гісторыі.

У гэтым напрамку ўжо зроблены першыя крокі. Другі год працуе Рыхская нядзельная беларуская школа, дзе дзеці вывучаюць родную мову і гісторыю Беларусі. Чатыры гады таму назад адчыніла дзверы мастацкая студыя “Вясёлка”, якой кіруе прафесійны мастак

Кастусь Езавітаў
Слаўны дзеяч беларускага Адраджэння ў Латвіі

Вячка Целеш. Амаль тры гады ў Рызе працуе беларуская бібліятэка “Світанак”. Вышаў у свет першы нумар часопіса “Світанак”, рэдактар якога Сяргей Кузнячоў. Дарэчы, да 100-х угодкаў з дня нараджэння К. Езавітава таварыства выпусціла паштоўку.

Таварыствам ладзіліся навуковыя канферэнцыі, сустрэчы са знакамітымі людзьмі Беларусі і Латвіі, адзначаліся святочныя дні.

Не абышлося і без віншаванняў. Прышла вельмі цёплая тэлеграма ад старшыні Сейма Латвійскай Рэспублікі спадара Анатоля Гарбунова.

З прывітальнымі словамі выступілі: Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Латвіі спадар Вялянцін Вялічка, прадстаўнік Міністэрства юстыцыі Латвіі Лілія Савіч, прэзідэнт Асацыяцыі прадпрыемальнікаў-беларусаў Латвіі “Беларускі шлях” і гандлёвага дома “Беларусь” спадар Іван Кабановіч, сябар Рады Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў спадарыня Мірдза Абола, намеснік старшыні Міжнароднай суполкі мастакоў “Маю гонар” Ларыса Лойка. Паэт С. Панізьнік зачытаў віншаванні ад Саюза пісьменнікаў Беларусі, ад Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, ад рэдакцыі навукова-метадычнага часопіса Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь “Роднае слова” ды і ўласныя віншаванні.

Ужо чацвёртую гадыну запар ішло святкаванне, але ўсё гэта ляцела як адно імгненне. Ні адзін чалавек з перапоўненай залы не пакінуў яе нават на хвіліну. Вечарына працягвалася. За раялем беларускі кампазітар Уладзімір Буднік. Забываючы наперад, трэба адзначыць, што папрацаваў яму ў

той вечар давялося вельмі шмат. Бо пасля заканчэння афіцыйнай часткі каля раяля сабраліся дзеці і дарослыя, каб паспяваць і патанцаваць пад музыку земляка з Мінска.

А ў зале тым часам тварыўся сапраўдны цуд. Стаіўшы дыханне ўдзельнікі святаў слухалі спявачку, выканаўцу аўтарскіх песень Касю Камоцкую. Нягледзячы на незразумелую мову, супрацоўнікі Латвійскага радыё былі так уражаны талентам спявачкі, што змаглі зарганізаваць на наступны, непрацоўны дзень запіс на студыі. А яшчэ праз дзень ужо ўся Латвія дакранулася да здабыткаў таленту -- слухала чароўны голас Касі Камоцкай.

У заключэнне старшыня “Світанка” адзначыў вялікую падтрымку дзейнасці таварыства з боку дзяржаўных устаноў Латвіі і Беларусі, фірмы “Віцьна” з Бабруйска, асацыяцыі прадпрыемальнікаў-беларусаў “Беларускі шлях” і гандлёвага дома “Беларусь” з Рыгі.

Вечарына набліжалася за заканчэння. Пад схіламі Залатой залы гучала беларуская музыка, песні. Завяршаўся працоўны дзень “Світанка”. Час быў позні, і трэба было развітацца.

Найкаштоўнейшым падарункам, атрыманым “Світанкам” у гэты дзень, была шчырая падзяка, якую са слязьмі на вачах выказвалі людзі. Бо яны зноў адчулі сябе часцінкай роднай Беларусі, яны адчулі сябе беларусамі.

Лявон АРАБЕЙ.

НА ЗДЫМКУ: паштоўка, выпушчана да 100-годдзя К. Езавітава Латвійскім таварыствам беларускай культуры “Світанак”.

[Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.]

У Еўропе ў апошнія 2-3 гады зноў пачынаюць адраджацца сацыялістычныя ідэі. Яны ачышчаюцца ад камунізму, ад розных таталітарных пільняў. Перамога сацыялістаў у Іспаніі, у Грэцыі, у Літве і Польшчы паказала, што на чарговым вітку развіцця грамадства сацыялізм зноў апанувае розумы людзей. Дарэчы, і ў Германіі таксама можна прадказаць перамогу сацыял-дэмакратаў.

— Алег Анатольевіч, мы ўсё блукаем па Еўропе і там знаходзім прывабную мадэль сацыялізму. А я хацеў бы пачуць ад вас, што вы думаеце пра наш сацыялізм, які “почил в бозе”.

што ідзі сацыял-дэмакратыі -- гэта вельмі моцныя ідэі. І калі мы хочам збудваць шматпартыйную сістэму ў дэмакратычным грамадстве, то сацыял-дэмакратыя павінна заняць у ім вельмі важнае месца. Хай будзь разам з намі і лібералы, і хрысціянскія дэмакраты, і чыста нацыянальныя партыі. Мы гатовы супрацоўнічаць з усімі. Нам толькі не па дарозе ні з шавінізмам, ні з камунізмам.

— Як вы, грамадаўцы, адчуваеце сябе пад ценем вашых вялікіх (думаю, што маем права іх так называць) папярэднікаў? Не баіцеся драбнаты думак і спраў? Час жа і людзі цяпер іншыя.

— Вядома ж, мы адчуваем сябе напружана. Гэтыя людзі былі

І ўсё ж сацыялізм. АЛЕ ЯКІ?!

— “Почил в бозе” не сацыялізм, а яго выроднае практыка. І форма таксама -- ідэалогія. Возьмем нашых папярэднікаў сацыялістаў-грамадаўцаў...

— У іх нават у назве партыі была рэвалюцыйнасць і сацыялізм.

— Так, Беларуская рэвалюцыйная Грамада, Беларуская сацыялістычная Грамада... Але ж яны бачылі сацыяльнае сапідарнае грамадства зусім не такое, як бальшавікі. На першае месца ставілі нацыянальную ідэю, раўнапраўе форм уласнасці. Яны ж нідзе не выказваліся за тыя структуры, якія былі потым збудаваны -- за тое, каб у сляян адабраць зямлю і загнаць іх у калгасы. Адзін з тых выдатных сацыялістаў, Якуб Колас, пісаў пра “родны кут” для селяніна -- кавалак уласнай зямлі. Гэта ж была мэта жыцця. А бальшавікі збудавалі нават не феадалізм, а самы сапраўдны рабаўласніцкі лад. З рэлігіяй фараонаў, дзе мумія была ў маўзалеі і ёй маліліся і пакланяліся. З праследаваннем хрысціянства, любою рэлігіяй, разбурэннем і апаганьваннем храмаў. З ГУЛАГам.

І ось наша мэта, мэта нашай партыі -- вярнуцца да вытокаў, да пачатку XX стагоддзя. Да магчымага прыватнай уласнасці на зямлю, ды каб кожны грамадзянін Беларусі не толькі меў фармальныя правы на зямлю, але і мог іх рэалізаваць. Бо калі ў чалавека будзе “свой кут”, свая хата, вырасце моцны сярэдні клас. І тады наша грамадства стане сацыялістычным у поўным сэнсе слова.

— Вось вы сказалі: “Вярнуцца да вытокаў...” Вярнуліся. БСДГ -- гэта ўжо было і сталася гісторыяй. Вы рашылі аднавіць партыю і з гісторыі зрабіць жывую сучаснасць. Ці думалі вы перад тым, як абвясціць аб арганізацыі Грамады на старых падмурках, што ў адну і тую ж раку нельга ўвайсці двойчы?

— Думаці, але мы добра ведалі, што нішто так не захапляе людзей, як добра забытае старо. Мы не збіраемся другі раз уваходзіць у тую ж раку, а проста хочам плысці далей па гэтай рацэ пасля таго, як на ёй узарвалі плаціну. У свой час кнорыны ды мяснікіяны паставілі моцную плаціну на пільні беларускага нацыянальна-дэмакратычнага адраджэння. Яе ўдалося узарваць толькі ў 1991 годзе. Але на гэтай рацэ засталася яшчэ многа парогаў. Наша задача -- расчысціць рэчышча і ад гэтых парогаў.

Я лічу, што ідзі нашых папярэднікаў зразумелыя людзям і зараз. Вазьміце праграму Грамады 1917 года. Хіба мы дамагліся зямлі сляпянам? Не! Ці рабочыя -- гаспадары на сваёй фабрыцы? Нічога падобнага! Там гаспадар -- “чырвоны дырэктар”.

— Таксама, як у калгасе: там гаспадар -- “чырвоны князь” у асобе старшыні...

— Так. У нас створаны клас рабаўласнікаў, якія залежаць ад фараона. Раней ім быў генеральны сакратар...

Людзі, якім баліць за Бацькаўшчыну, павінны зразумець,

дастойнымі таго, каб пра іх не забыць і ў XXI стагоддзі. Але менавіта мы і адраджаем іх для народа, для Бацькаўшчыны. Грамада ладзіць на пачатку лотага вечарыну ў ДOME літаратара, прысвечаную 110-й гадавіне з дня нараджэння А.Луцкевіча. У канцы мінулага года мы аддалі належнае памяці В.Ластоўскага.

Мы ўзялі на сябе абавязак: адрадыць, ачысціць ад бруду імёны слаўных дзеячаў Грамады, абываньня бальшавікам, затаптаньня ў гразь рознымі касмапалітамі ды шавіністамі. Наша мэта -- вярнуць іх у беларускую гісторыю, у беларускую палітыку. Таму мы як бы разам з імі. Семдзесят савецкіх год трэба забыць, як нейкі кашмарны сон. Але гісторыю трэба і памятаць: гэта можа зноў паўтарыцца. Атрымагася так, што плаціну узарвалі і гэты бруд паплыў па рацэ. І чым хутчэй пільні ачысціцца, тым хутчэй мы станем жыць у нармальнай дзяржаве.

Нашы папярэднікі накладваюць на нас і вялікія абавязкі. Але я вам скажу, што апошні прыём у нашу партыю паказаў, што ў Грамаду ўступаюць людзі, якія могуць прэтэндаваць на пэўную ролю ў грамадстве. Адзін з вядомых грамадаўцаў Адам Мальдзіс. Гэта фігура не горшая за тыя, якія былі тады. Ці Сцяпан Сокал, былы старшыня Саюза юрыстаў, доктар навук, прафесар. Альбо Міхась Біч, вядомы беларускі гісторык. Зараз уступіў у партыю Уладзімір Сосна, адзін з нашчадкаў тых вядомых дзеячаў: яго дзед і прадед былі ля вытокаў адраджэння. На апошнім пленуме ўступіла ў БСДГ два дактары навук і восем кандыдатаў. Не сумняваюся: чым бліжэй да выбару, тым хутчэй з’ярагі партыі будуць расці. У партыі шмат прыхільнікаў, але па многіх прычынах яны пакуль не ўступаюць у Грамаду. Адчуваецца ганенне на гэтых людзей, асабліва, калі яны займаюць высокія пасады. Таталітарная сістэма яшчэ чапляецца.

— Ваш ідэал, як і старой Грамады, -- роўнае багацце, а не роўнага беднасць”. Цудоўны ідэал! Але ці ажыццявімы ён у варунках таго дзікага спекулятыўнага рынку, які мы маем сёння? На нашых вачах буе цынічная раскоша сучасных нуворышаў і галюць людзі шчырай, сумленнай працы.

— Гэты ідэал вельмі актуальны сёння, з ім можна будзе перамагчы на выбарах. Па нашых прагнозах, самае маляе -- 10 працэнтаў галасоў на наступных выбарах у парламент БСДГ атрымае. А калі мы прывідзем да ўлады, то праз 1-2 месяцы ўсё нажытае несумленна, нарабаванае, вернецца народу. Прычым мы не будзем дзейнічаць бальшавіцкімі метадамі, займацца экспрапрыяцыяй. Мы зробім гэта нармальным, законным шляхам -- праз сістэму падаткаабкладання.

Яшчэ раз скажу: наша мэта -- стварыць моцны сярэдні клас. Усёй сваёй дзейнасцю БСДГ будзе спрыяць гэтаму.

Гутарку вёў Вацлаў МАЦКЕВІЧ.

ПАГАВОРЫМ ПА ШЧЫРАСЦІ

Мікола ЕРМАЛОВІЧ:

“НАЦЫЯНАЛІЗМ, ЯК І ШАВІНІЗМ, — ПРЫКМЕТА СЛАБАСЦІ НАРОДА”

З ВЯДОМЫМ ГІСТОРЫКАМ Міколам ЕРМАЛОВІЧАМ
ГУТАРЫЦЬ Анатоля ЛІТВІНОВІЧ

— Мікола Іванавіч, вось вы не так даўно ў часопісе для дзяцей сцвярджалі, што беларусы — гэта адзін з моцных народаў у Еўропе. Ну, пра гэта сведчыць і гісторыя, і наяўнасць сваёй дзяржаўнасці, і культура, і г.д. І калі параўнаць уклад беларусаў і жамойцаў у сусветную навуку, тэхніку і культуру, дык наш уклад будзе непараўнальна большы, чым іхні. Аднак жамойцы лепш захавалі сваю культуру і мову, значыць, яна ў іх была мацнейшая і больш багатая, чым наша. Аднак, як мы ведаем, было наадварот. Чым гэта ўсё можна растлумачыць?

— Мы ж таксама захавалі сваю мову. Прычым, як гэта ні дзіўна, наша літаратурная мова, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі, нягледзячы на тое, што ўвесь час яна фактычна вынішчалася, развіталася і дасягнула выключна высокага ўзроўня. У той жа час, калі яна распа ўверх, то яе адсякалі ўнізе — не давалі магчымасці пашырацца. Трэба ведаць, што літоўцы і латышы — гэта народы рэліктавыя, і такія народы, адчуваючы, што могуць знікнуць, маюць крыху мацнейшае пачуццё самаабароны, самазахоўвання. Аднак нацыяналізм — гэта ж сама, як і шавінізм, з’яўляецца аднолькава прыкметай слабасці таго ці іншага народа. Шавінізм — гэта прыкмета слабасці вялікага народа, які, адчуваючы, што ён ужо не можа ўтрымліваць пад сваёй уладай іншыя народы, кідаецца ў шавінізм. Для малых народаў нацыяналізм з’яўляецца паказчыкам таго, што яны не ўпэўнены ў сваім далейшым лёсе і таму кідаюцца, а сказаў бы, у такі аднабаковы нацыяналізм. Нацыяналізм — паняцце неадназначнае. Лічу, што нацыяналізм як сродак адстоивання сваёй самастойнасці — прагрэсіўнае з’ява. Калі нацыяналізм з’яўляецца прыкметай замкнутасці ў саміх сабе, ён можа прывесці да гібелі народа. Беларусы падганяюць пад чужыя меркі. У нас зусім іншы характар, чым, напрыклад, у грузінаў, армян і некаторых іншых народаў. Можна, у тым і сіла наша, беларусаў, што мы павяжаем іншых, ужываемся з імі. Колькі ў нас было і высляпалася розных расейцаў, падалякаў, вальнян, латышоў, літоўцаў, мазураў, кашубаў — усе яны сталі беларусамі. Іх да гэтага не прымушалі. Яны падначаліліся беларускаму культурнаму ўплыву, засвоілі беларускую культуру і мову. Аднак часам, магчыма, і захоўвалі нейкія свае звычкі. Гэтыя звычкі толькі ўзбагачалі этнічную палітру нашага народа. У свой час Шахматаў лічыў, што на тэрыторыю Беларусі выселілася вялікая колькасць сербаў. І сапраўды, многія назвы гавораў пра тое, што тут, відаць, некалі былі сербы. Напрыклад, такія назвы, як Радзавічы, Алёхавічы, — гэта народныя назвы.

Горад Косаў у Брэсцкай вобласці. У многіх прозвішчах націск падае на першы склад. І вось асабліва яркі паказчык: адкуль у беларусаў з’явіўся танец “Сербіянка”? Відаць, яго танцавалі сербы, а пасля гэты танец стаў здабыткам беларусаў, аднак назву сваю захавалі.

— Многія беларусы маюць прозвішчы, агульныя з сербскімі, напрыклад, Косіч, Струпеніч, Мініч, Прыгодзіч і шмат іншых.

— Так, так, суфіксы многіх прозвішчаў у нас і сербаў агульныя. Вельмі добра сказаў Качубінскі, што беларусы без шуму і гвалту асімілявалі літоўцаў. І не толькі літоўцаў, але і іншыя плямёны. Што з’яўляецца зброяй асіміляцыі народа, асабліва ў сучасны момант? Гэта царква, школа, дзяржаўная ўлада. З дапамогай іх ішла і паланізацыя, і русіфікацыя. Аднак беларусы, страціўшы сваю дзяржаўнасць, тым не менш працягвалі асіміляцыю літоўцаў, не маючы ні сваёй дзяржавы, ні прэсы, ні царквы, ні школы. Гэта гаворыць аб моцы беларускага народа. Самі беларусы, будучы аб’ектам паланізацыі і русіфікацыі, у той жа час пашыралі сваю этнічную тэрыторыю і сваё насельніцтва.

— Я раней гэтаксама, як і вы, думаў, але ў апошні час свае думкі ў адносінах да беларускага, жамойцкага і латышкага народаў крыху змяніў. Верагодна, асіміляцыя жамойцаў XIX — пачатку XX стагоддзяў абумоўлена ўсё ж і гістарычнымі, палітычнымі, сацыяльна-эканамічнымі, культурнымі і іншымі ўмовамі іх жыцця, інтэнсіўным развіццём капіталізму на беларускіх землях, цесным узаемадзеяннем жамойцаў з беларусамі. І нарэшце не менш важнае — этнічнай блізкасцю. На маю думку, абеларушчванне жамойцаў у мінулым — пачатку нашага стагоддзяў было ўжо прадвызначана ў папярэднія стагоддзі. У сувязі з тым, што Вялікае Княства Літоўскае было фактычна беларускай дзяржавай, вярхі жамойцкага грамадства XIV—XVII стагоддзяў паступова прымалі нашу мову, звычкі, культуру, карацей кажучы, абеларушчаліся: гэта ж амаль да канца XVII стагоддзя наша мова была для жамойцкіх феодалаў і шляхты афіцыйнай, прэстыжнай і фактычна роднай.

— Мікола Іванавіч, у цяперашні час многія беларускія дзеячы, у прыватнасці, прадстаўнікі БНФ, апазіцыі ў парламенце арыентауюцца ў сваёй палітыцы на Цэнтральную і Паўночную Еўропу, у прыватнасці, на Германію. І, відаць, не без падстаў, таму што нямецкі фактар у гісторыі і культуры беларускага народа адыграў вялікую ролю. А тут яшчэ значэнне мае блізкасць беларускай культуры, тэмпературы, характару, традыцый да культуры, тэмпературы, ментальнасці нямецкай. Яшчэ Міхал Федароўскі пісаў, што сярод славянскіх народаў Усходняй і

Цэнтральнай Еўропы беларус найбліжэй стаіць да немца (тут вучоны, відаць, меў на ўвазе блізкасць беларускага і нямецкага тэмпературы, характару, якасцей (працавітасць), у пэўнай ступені у іх існуе падобнасць светапогляду (у абодвух народаў дзяржаўная ўлада мае значны ці вялікі аўтарытэт), шляхоў развіцця культуры. Усё гэта сведчыць пра тое, што мы блізка з немцамі зусім не выпадкова.

— Беларусы шмат чаго засвоілі з еўрапейскай, у прыватнасці, нямецкай культуры. Гэта ўзбагаціла іх нацыянальны характар, культуру ў многіх адносінах. Мы знаходзіліся ў еўрапейскай сям’і, калі ў нас было Вялікае Княства Літоўскае. Тады, калі Беларусь далучылі да Расіі, яна была фактычна адарвана ад Еўропы, перарвалася традыцыя, хаця поўнаасцю і не знікла. Збліжэнне з Заходняй Еўропай, а гэта значыць і з немцамі, будзе мець станоўчае значэнне. Аднак гэта не азначае нівеліроўкі нашага народа. Гэта не значыць, што ён паддацца масавай культуры, якая зараз ідзе з Захаду і актыўна засвойваецца нашай моладдзю. Я лічу, што гэта часовае з’ява, што мода пройдзе, што беларусы, нягледзячы на збліжэнне з Захадам, зберагуць сваю нацыянальную самабытнасць.

— А ці можаце вы пагадзіцца з думкай, што нямецкі ўплыў у папярэднія стагоддзі нейтралізаваў у пэўнай ступені польскі ўплыў на Беларусь?

— Наадварот, менавіта тое, што Польшча траціла свае заходнія землі ў карысць немцаў, і стымулявала імкненне палляжаў падначаліць сабе слабішэй ўсходнія землі, землі Вялікага Княства Літоўскага. Вось што было галоўнай прычынай заключэння Крэўскай уніі. Яны імкнуліся кампенсаваць свае страты на Захадзе набыткамі на Усходзе. Немцы, наадварот, сваёй агрэсіўнай палітыкай павялічвалі польскі націск на Беларусь.

— Ці можна сур’ёзна гаворыць пра польскае пытанне на Беларусі? Ці ж можна за асобную нацыянальную меншасць лічыць так званыя палляжы на тэрыторыі нашай рэспублікі? Яны ж па антрапалогіі (у тым ліку групам крыві), тэмпературы, характары, ментальнасці, нормах, знешняй культуры, а галоўнае — мове і фальклору (гэта можна давесці на падставе моўных і фальклорных даных) — тыповыя беларусы. Бясспрэчна, у нас маюцца і сапраўдныя палляжы, аднак на Беларусі іх мізэрная колькасць. Толькі сапраўдныя, этнічныя палляжы маюць права на свае дзіцячыя садкі, школы, нацыянальна-культурныя арганізацыі і да т.п., а навошта ж з беларусаў-католікаў рабіць палляжы? Ясна, што ў пераважнай большасці беларускіх католікаў нічога польскага няма. Нягледзячы на тое, што частка нашых католікаў па шэрагу

мовах балцкага тапоніма Lietuva — відавочны, бясспрэчны, падтрыманы хрэстаматыйнымі фактамі”. Вось так яны пішуць. А што вы можаце сказаць па гэтым пытанні?

— Па-першае, аўтары гэтага артыкула ўводзяць у зман чытачоў, калі гавораць, што першае ўпамінанне Літвы ў 1009 годзе дадзена ў форме “Летува”. Якраз наадварот, менавіта там гэта назва прыведзена як “Літва”. І там сказана, што каталіцкага прапаведніка забілі на сумежжы Літвы і Русі, г. зн., што тая Літва, якая ўпамінаецца там, межавалася з Руссю, г.зн. не сучасная, а тая Літва, якая была ў Верхнім Панямонні на тэрыторыі Беларусі. Відаць, адсюль, з тэрыторыі беларускага Панямоння, пераходзячы на тэрыторыю сучаснай Літвы, набыла форму Летува. Па-другое, аўтары гэтага артыкула лічаць, што беларуская нацыянальная самасвядомасць пачала фармавацца толькі ў XIX стагоддзі. Яны забываюць, што на тэрыторыі Беларусі існавалі беларускія дзяржаўныя ўтварэнні, такія, як Полацкае, Тураўскае, Навагродскае княствы, і, вядома ж, без нацыянальнай свядомасці не маглі існаваць у гэты час. Менавіта таму, што ўласна Літва (пачатковая Літва) знаходзілася на тэрыторыі Беларусі, таму і насельніцтва гэтай тэрыторыі ў далейшым называлася літвінамі. Поўная аналогія з Прусіяй. І назва Літва не мае абсалютна ніякага дачынення да назвы Летува. Назву літвіны нельга атаясамліваць з назвай літоўцы. Наконт таго, ці патрэбна называць літоўцаў летувісамі, дык калі самі жыхары Летувы так сябе называюць, то, верагодна, можна іх так называць.

— Ці згодны вы са сцвярджаннем навукоўцаў, што беларусы сябе ніколі не называлі літвінамі?

— Як гэта не называлі? Няхай пачытаюць адзін з твораў Георгія Каніскага, у якім паказаны герой пад імем літвін, што гаворыць на беларускай мове. Вазьміце трылогію Я. Коласа “На ростанях”, у якой пан падлоўчы называе сябе літвіном і гаворыць на добрай беларускай мове. Ёсць і іншыя прыклады. Кастусь Каліноўскі, які быў родам з Беларусі і які дзейнічаў на яе тэрыторыі, называе сваю радзіму ў асноўным Літвой.

— Вось вы пішаце, як і дзесяцікі беларускіх гісторыкаў, што Вялікае Княства Літоўскае было беларускай дзяржавай, аднак зусім па-іншаму асвятляюць нашу мінуўшчыну аўтары школьнага падручніка “Гісторыя Беларусі” (Мн., 1993) М. Баранова, Э. Загарульскі, Н. Паўлава, у якім яны зноў паўтараюць тую думку, як і дзесяць, дваццаць, трыццаць год таму, аб літоўскай заваёве беларускіх земляў. Што гэта: ігнараванне сучасных прац па гісторыі Беларусі, ці няведанне іх (у гэта цяжка паверыць), або наўмыснае замоўчванне праўдзівых гістарычных фактаў, найноўшых канцэпцый па гісторыі Беларусі?

— Справа ў тым, што яны, гаворачы аб літоўскім заваяванні Беларусі, не прыводзяць ніводнага факта заваявання. Вось калі яны прыводзяць хоць адзін такі факт заваявання хоць адной якой-небудзь беларускай зямлі Літвой, тады я згаджуся з імі.

— Вялікі дзякуй за інтэрв’ю, Мікола Іванавіч. Жадаю вам творчых поспехаў на карысць беларускай навукі.

ГІСТОРЫЯ БЕЗ ІДЭАЛІЗАЦЫІ

БНР — БССР — РБ, або ПАЛЕМІЧНЫЯ НАТАТКІ З НАГОДЫ ЮБІЛЕЮ

Роспуск Вярхоўнага Савета і з’езда народных дэпутатаў, блокада “Белага дома”, разгром мэрыі і напад на тэлецэнтр, нарэшце штурм з прымяненнем танкавай артылерыі акружаных заканадаўцаў і іх прыхільнікаў — усё гэта завязана ў адзін прычынна-следчы вузел. Ход падзей з часам праясніцца. Але ўжо цяпер перад беларускімі заканадаўцамі і народам паўстае пытанне: ці мэтазгодна ўводзіць у рэспубліцы прэзідэнцкае праўленне, блізкае амерыканскаму ўзору, дзе ў грамадстве існуюць палітычная і сацыяльна-эканамічная стабільнасць, усталяваная двухпартыйная сістэма, адносна высокая прававая культура грамадства.

У друку з’явіліся публікацыі прыхільнікаў увядзення ў Беларусь парламенцкай рэспублікі. Мы чуюм іх аргументы і з тэлеэкрана.

12. З ГІСТОРЫІ НІЧОГА НЕ ВЫКІНЕШ

І ў мінулым, і цяпер няма недахопу ў закліках праўдзіва асвятляць вопыт народа і з павагай ставіцца да гістарычнай спадчыны. Але практыка дае прыклады іншага тыпу. Большавікі ацэнівалі спадчыну мінуўшчыны з пазіцыі класавасці і узаконеных на гэтай падставе ідэалагічных пастулатаў. Часам гэта прымала крайне адвядзеныя формы. Разбуранне храмаў, бадай, не самы апошні вынік такіх поглядаў. І ў наш час, час галоснасці і палітычнага плюралізму, нямаючы прыкладаў выключэння з “гістарычнага рээстра” ідэалагічна непажаданых фактаў і падзей.

Возьмем календар “Наш край” на 1993 год. У ім знойдзем, напрыклад, звесткі аб тым, калі Полацк атрымаў магдэбургскае права, калі была ўтворана Мінская губерня. Складальнікі календара не абыйшлі сваёй увагай дату 25 сакавіка 1918 года. Пазнаёмлі чытача са зместам статутных грамад, далі даведку аб палітычных дзеях і структуры органаў БНР. Але ў календары мы не знайшлі дату абвешчання БССР дзяржавы, праіснаваўшай больш сямідзесяці гадоў. І ў новым выданні календара такі паводок.

Ці не падобныя мы на тых студэнтаў, якія ў дні экзаменаў з бібліятэчных падручнікаў вырываюць асобныя лісты? З той толькі розніцай, што яны вырываюць патрэбны ім матэрыял, а мы — непажаданыя нам старонкі нашай гісторыі. Але ж гісторыя не музей васкавых фігур, дзе па волі фантазіі можна свабодна маніпуляваць экспанатамі, за адзін стол па-

Заканчэнне.
Пачатак у №№ 47--1(1994 г.).

садзіць выдатнага папководца і куртызанку.

Гісторыю як рэальны працэс нельга перапісаць. З гісторыі нічога не выкінеш. Мінулае не зменіш, хіба што на паперы. Яго трэба прымаць такім, якім яно было, нічога не прыбаўляючы і нічога ад яго не адсякаючы.

Асабліва павышаныя патрабаванні навуковасці, дакладнасці фактаў павінны прад’яўляцца да падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, а таксама да навукова-папулярных работ. Фальшывая гісторыя дэзар’ентуе гістарычную памяць. Нацыянальная свядомасць народа павінна ўбіраць у сябе дакладную інфармацыю. Толькі праўдзівая гісторыя здольная прывіваць народу дэмакратычную нацыянальную свядомасць, быць актыўнай стваральнай сілай у грамадскай перабудове.

Перад юбілейнага дыскуся завастрыла ўвагу да шэрагу праблем, што патрабуюць далейшай паглыбленай навуковай распрацоўкі. Перш за ўсё неабходна аб’ектыўна, непрадзурята ацаніць вопыт нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва, пачынаючы з 1917 года. Калі БНР і Рэспубліка Беларусь — вышэйшыя формы дзяржаўнага быцця, як гэта вынікае з публікацыі і палітычных заяў, аб якіх размова ішла вышэй, то як быць з “камунісцкай” БССР?

Прытрымліваючыся вядомых найноўшых тэорыяў, прасцей простага аб’явіць БССР, які ўсё савецкае, большавіцкім эксперымантам, трагічным адхіленнем ад магістральнага шляху развіцця чалавецтва. І ўсё ж нікуды не дзецца ад канстатацыі таго, што “кнорынска-мяснікоўская БССР” (так яе часам называюць) была пачаткам рэальна функцыянаруючай нацыянальнай дзяржаўнасці, што прайшла шэраг этапў свайго развіцця.

У ліку яе стваральнікаў і кіраўнікоў такіх вядомых нацыянальных дзеячы, як Зміцер

Жылуновіч, Аляксандр Чарвякоў, Усевалад Ігнатоўскі. Цяноў жывяць заплацілі яны за свае намаганні рэалізаваць нацыянальную ідэю на сацыялістычнай аснове. Як бы ні ацэньвалі месца БССР у нашай гісторыі, ніяк нельга таксама абмінуць пытанне, чаму ўсё ж у грамадзянскую ваіну ўсталявалася БССР, а не БНР.

Складанасць, супярэчнасць гістарычнага працэсу, безумоўна, абцяжарвае пошук ісціны. Але не меншыя цяжкасці на гэтым шляху стварае так званы сацыяльны заказ, моц створаных у імя тых ці іншых прапагандысцкіх мэтаў схем, палітычная настроенасць, зацвякленасць на тым ці іншым пытанні і інш.

“...Неабходна развясці міфаў, якімі перапоўнена наша гісторыя”, — заклікае Васіль Быкаў. Сапраўды, гэта задача першаступеннай важнасці. На думку пісьменніка, “міфы былі, як слупы ў плоце, за якія трымаліся ўсе тыя, хто здзісянуў упаду над народам, хто ўрэшце і завеў яго туды, адкуль не вядома як цяпер выбрацца” (“Н.Г.”, 1993, 7 красавіка).

Але не так проста пазбавіцца ад фальшывых гістарычных навуцаў, а тым больш ад міфаў, што трывала заселі ў грамадскай свядомасці. Адна з важнейшых перадумоў аднаўлення праўды — глыбокае даследаванне крыніц, проціпастаўленне скажэнням дакладных фактаў, глыбокае філасофскае пераасэнсаванне гістарычнага працэсу. Дыскусія наконт сакавіцкіх падзей 1918 года дае багаты матэрыял для разважанняў. На гэтым можна было б і скончыць нашы нататкі. Але маеца яшчэ пытанне, якое ў рамках тэмы нельга аб’екці.

13. РАДА БНР ЧАКАЕ...

У міжнародным праве, як вядома, ёсць паняцце — “уряд у выгнанні”. Такім урадам лічыцца сябе і Рада БНР, якая нагадала сваімі акцыямі сусветнай супольнасці дзяржаў аб няздзейснай Беларускай Народнай Рэспубліцы.

У юбілейныя дні Рада БНР праявіла сябе як актыўна дзейючы

палітычны фактар. Яе старшыня Язэп Сажыч, які прыбыў на ўрачыстасці ў Мінск, зрабіў заяву адносна сучаснага становішча Беларусі, а таксама характару адносінаў Рады БНР з Рэспублікай Беларусь. Выказванні Я.Сажыча гучалі, бадай, не як парадзі і пажаданні, а як нешта, маючае легітымныя падставы. Рада лічыла, што мае права ацэньваць дзеянні ўладаў РБ, ухваляць ці не ўхваляць іх. У прыватнасці, Я.Сажыч заявіў, што “выхад з няволі яшчэ не завершаны”, кансерватыўны ў сваёй большасці склад Вярхоўнага Савета. Не ўхвалялася рэабілітацыя “злачыннае камуністычнае партыі”. Спасылаліся на ўстаўныя граматы БНР, Я.Сажыч быў рашуча супраць надання і афіцыйнага статусу рускай мове, таму што гэта несумяшчальна з суверэннасцю РБ. І як вывад: сучасны палітычны стан Рэспублікі Беларусь не адпавядае абвешчаным у сакавіку 1918 года прынцыпам, умовы пакуль не саспелі для таго, каб Рада БНР магла здаць свой мандат “беларускаму ўраду на бацькаўшчыне” (“Н.Г.”, 1993, 24 сакавіка).

У сучаснай Рады БНР сваё разуменне легітымнасці беларускай дзяржаўнасці, якое, на наш погляд, выходзіць за межы дзяржаўнага і міжнароднага права. Яго цяжка, напрыклад, узгадніць з Дэкларацыяй аб суверэннасці БССР ад 27 ліпеня 1990 года, што не прызнае ніякай іншай улады, акрамя той, што ідзе ад народа Беларусі. У міжнародным плане незалежнасць Рэспублікі Беларусь, члена ААН, суб’екта шматлікіх міжнародных пагадненняў, прызналі больш за 100 дзяржаў свету.

Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада сапідарная з заявай Я.Сажыча. Яна лічыць, што “ідэалы 25 сакавіка ў Рэспубліцы Беларусь яшчэ не дасягнуты”, што “наша краіна яшчэ не стала дэмакратычнай, прававой і сацыяльнай дзяржавай”. Больш таго, існуе рэальная пагроза страты незалежнасці (“Н.Г.”, 1993, 12 сакавіка). Рада БНР павінна дзейнічаць да таго часу, пакуль не будзе пры-

нята дэмакратычная Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, пакуль не будуць праведзены выбары ў новы орган заканадаўчай улады на падставе ўсеагульнага, прамога, роўнага выбарчага права, пакуль з тэрыторыі Беларусі не будуць выведзены ўсе замежныя войскі”. У няўнасці дваістасць пазіцыяў адначасова прызнаецца і Рэспубліка Беларусь, і “уряд у выгнанні”, але маральна-палітычны статус апошняга мае для Грамады прыярытэтнае значэнне.

Своеасабліваю падтрымку Рада БНР аказала 3-я Усебеларуская палітычная канферэнцыя (ліпень 1993 года, Мінск), у якой наводзіла паведамленні прэсы, прынялі ўдзел прадстаўнікі беларускай дыяспары і кіраўнікі дэмакратычных партыяў метраполіі. (“ЛіМ”, 1993, 10—16 ліпеня). Яна “засведчыла, што пастанова 2-й Усебеларускай канферэнцыі аб прызнанні большавіцкага рэжыму была гістарычна памылкай, актам празмернай даверлівасці большавікам, што старшыня ўрада БНР не меў паўнамоцтваў на падпісанне пастаўны канферэнцыі” (“ЛіМ”, 1992, 10—16 ліпеня). Тым больш, што канферэнцыя была “палітычнай авантурай, арганізаванай і інспіраванай большавікамі”. (“Звязда”, 1993, 7 жніўня). Таму няма падстаў для сцвярджэння, што Рада БНР страціла сваю легітымнасць, якую яна захоўвае і цяпер “у адозненне ад Вярхоўнага Савета РБ, які ўтрымлівае ўладу супрацьзаконнымі метадамі” (там жа).

Час пакажа, у якіх формах адбудзецца перадача Рады БНР сваіх паўнамоцтваў і рэліквіі Рэспубліцы Беларусь і скасаванне “ўрада ў выгнанні”. На Украіне і ў Прыбалтыцы гэта ўжо адбылося.

Як заўважыў чытач, у нарысе закрануты пытанні беларускага нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва. Зроблена спроба канцэптуальна паглядзець на гэты складаны, крайне супярэчлівы працэс, выказаць свае адносіны да спрэчных праблем. Паважаючы плюралізм думак, аўтар далёкі ад таго, каб навязаць каму-небудзь свае ацэнкі і вывады. Ён гатовы прыняць любую крытыку ў свой адрас акрамя абвінавачванняў у вольным абыходжанні з фактамі. “Суверэннасць” факта — найпершая ўмова навуковасці гісторыі, ды і не толькі гісторыі.

Вадзім КРУТАЛІВІЧ,
галоўны супрацоўнік
Інстытута філасофіі і
права АН Беларусі.

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

ШТО ЗРАБІЎ БЕЛАРУС ІЛЬЯ КАПІЕВІЧ ДЛЯ МАЛАДОЙ РАСІІ

У не напісанай да гэтага часу гісторыі беларускага пратэстантызму значнае месца павінна быць адведзена пратэстантам-эмігрантам, якія адыралі прыкметную ролю ў духоўным жыцці Еўропы як Заходняй, так і Цэнтральна-Усходняй і Усходняй.

Звяртае на сябе ўвагу дзейнасць аднаго з папчыкаў Пятра I, які падтрымліваў пратэстантаў, — беларуса Ільі Капіевіча, што падпісваўся ў сваіх зваротах да будучага пераўтваральніка Расіі так: “духовнаго чина, веры реформаторския собору Амстердамскаго”.

У адозненне ад многіх, І. Капіевіч адразу ж становіцца актыўным прыхільнікам радыкальных рэформаў рускага жыцця з самага іх пачатку

на рубяжы XVII і XVIII стагоддзяў.

Тады ж, у паваротны момант лёсу Расіі, асабліва востра паўстала пытанне аб неабходнасці ў самы кароткі тэрмін асвоіць галоўныя дасягненні Захаду ў навуцы, тэхніцы, прамысловай вытворчасці. Для гэтага перш за ўсё патрэбны былі кнігі — важнейшыя праваднікі ведаў і культуры. Падобныя кнігі немагчыма было надрукаваць у Расіі: у адзінай тады друкарні — на Маскоўскім друкарскім двары — выдавалася пераважна рэлігійная літаратура.

Узнікшая праблема вырашылася нечакана: Пётр I захацеў прыцягнуць для гэтага людзей, якія добра ведалі рускую мову і жылі на Захадзе. Яны, на яго думку, з поспехам маглі справіцца з нялёгкай задачай удалечыні ад Расіі.

Найбольш падыходзячай

фігурай для такой справы аказаўся І. Капіевіч, чалавек надзвычай багатага на падзеі лёсу.

Народжаны не дзе на сучаснай Міншчыне, ён быў вывезены ў дзевяцігадовым узросце ў Расію ў Цвярскі край, затым уцёк хутчэй за ўсё ў Маскву і праз шэсць гадоў выехаў дамоў разам з мсціслаўскім ваяводам Цеханавецкім. На жаль, маёнтак І. Капіевіча ў Беларусі аказаўся захопленым каталіцкай царквой, сам ён аб’яўлены здраднікам. Давялося эміграваць на Запад.

Знаёмства Пятра I з І. Капіевічам адбылося ў час знаходжання ў Галандыі, самай перадавай тады краіне кнігавыдавецкай справы, так званай вялікага пасольства Расіі (1696—1698 гады).

[Заканчэнне на 8-й стар.]

Зіма ў лесе.

Фота А. ВАЛЯНЦІНАВА.

У СЕ яе жыццё — віцебскі тэатр. Ён і дом, і сям’я. У ім сканцэнтраваліся яе радасці і беды. Яна ўсе жыццё любіла яго і застаецца ягонай горадасцю. Пісаць пра адносіны Зінаіды Канапелькі і тэатра — тое ж самае, што пісаць пра каханне двух людзей, якое не загінула праз паўстагоддзя. Можна толькі падзівіцца і пажадаць такога ж сабе і людзям. І яшчэ павучыцца вернасці і адданасці.

Зінаіда Канапелька была вельмі прыгожай: залатыя косы, чароўная постаць, худыяны голас. Яна магла выбіраць. Хоць і любіла цырк, оперу, аднак пераадолела спакусу, засталася ў студыі Другога Беларускага дзяржаўнага тэатра (зараз — тэатр Якуба Коласа). Туды яна трапіла яшчэ калі вучылася ў сярэдняй школе. Вучылася ў трэцяй па ліку студыі (1934–1938 гады) тэатра, мастацкім кіраўніком якой быў Цімох Сяргейчык. Майстэрства акцёра на курсе выкладалі Аляксандр Ільінскі і Павел Малчанаў. Нездарма Зінаіда Ігнатаўна пічыць, што ёй пашанцавала ў жыцці на сустрэчы з выдатнымі людзьмі. Яна можа бясконца распавядаць пра сваіх настаўнікаў. П.Малчанаў пазнаёміў яе з Янкам Купалам падчас рэпетыцыі ў студыі п’есы “Паўлінка”. Пазт блаславіў Зінаіду Канапельку на ролю Паўлінкі і сказаў: “Ты беларуская дзяўчына, і вочы твае — васількі”. Ці забудзецца такое?

На самым пачатку вучобы дачкі ў студыі бацькі Зінаіды Канапелькі вымушаны былі ехаць працаваць на Далёкі Усход. Зіначка ж засталася адна ў горадзе. Было ёй 15. Сюды хутка прыйшла вайна. Сёння Зінаіда Ігнатаўна з болей думае, што давялося перажыць тады яе бацькам. Але ў 15 гадоў яна ведала толькі, што хоча стаць актрысай, што любіць Віцебск і свой тэатр. Таму вучыцца трэба шмат, нягледзячы на голад і вечны недахоп грошай. Дзякуй Богу, што добрыя людзі запрашалі на абед, час ад часу пазычалі сукенку, каб было ў чым хадзіць на спатканні.

Канец 30-х гадоў — адзін з самых цяжкіх перыядаў у гісторыі нашай краіны. Рэпрэсіі, арышты. Усё гэта праходзіла на вачах Зінаіды Ігнатаўны. Забіралі акцёраў, кіраўнікоў тэатра. Але тады гэта ўспрымалася як арышт злачынцаў. Мала хто здагадаўся пра масавыя рэпрэсіі. Зінаіда Ігнатаўна марыла пра мастацтва, ролю, каханне. І яшчэ ў яе, як і ва ўсіх тады, жыла вера ў светлую будучыню. Яна і чакала яе разам з усімі з дня на дзень.

Але замест яе прыйшла яшчэ адна вайна, смерць адзінага сына. Эвакуацыя. Шмат гадоў ператварыліся ў пераадоўванне сябе, абставін. Аднак заставаліся ролю і жыццё на сцэне. Яны сарвалі яе і тады, калі Зінаіда Ігнатаўна вярнулася разам з тэатрам у халодны разбураны Віцебск. Горада, як успамінае актрыса, не было амаль наогул. Пасля вайны недалёка ад вакзала пасадзілі алею ліп. Да

сённяшняга дня яны выглядаюць кволямі, бо іх садзілі на зруйнаванай зямлі. Акцёры мерзлі ў прыстасаваным пад тэатр будынку без святла, пераходзілі

на сцэне і проста жанчынай, і асобай каралеўскага роду! Яна не іграла, а жыла на сцэне. Зінаіда Ігнатаўна кажа, што падчас дзеі на сцэне яна ні на

Зінаіда КАНАПЕЛЬКА ВЫЙШЛА НА СЦЭНУ 60 ГАДОЎ НАЗАД

ТЭАТР — ЯЕ ДОМ

праз Дзвіну, праз якую не засталася ніводнага моста.

На спектаклях тэатра Якуба Коласа мне падумалася: сапраўды, усё паўтараецца. Зінаіда Ігнатаўна іграла паўстагоддзя таму наперакор холаду і голаду. Сёння артысты зноў выходзяць на сцэну, забяўляюць, веселяць публіку і прымушаюць яе думаць, таксама пераадоўваючы холад. Хоць будынак тэатра прыгожы і даволі новы (58-га года), але сёлета ў лістападаўскія маразы ён застываў страшэнна. Мужчыны аддавалі на сцэне свае пінжакі жанчынам у танюсенькіх сукенках.

Вельмі шкада, што я не бачыла, як Зінаіда Канапелька іграла ў часы сваёй маладосці. Мяне проста не было тады на свеце. Яна паланіла сваім мастацтвам людзей. Зінаіда Канапелька — выдатная актрыса. Інакш як жа магла яна быць Ганерыйяй у “Каралі Ліры”, Палінай у “Трыбунале”, Насцяй у “Несцерцы”, лэдзі Мільфард у “Каварстве і каханні”? Колькі трэба таленту, каб адчуваць сябе

хвіліну не ўспамінае пра сябе, жыве толькі лёсам свайго персанажа.

У яе шмат паклоннікаў. Да сённяшняга дня Зінаіда Канапелька атрымлівае лісты ад акцёраў, з якімі калісьці працавала; ад незнаёмых людзей, якія памятаюць яе на сцэне. Калі я чытала добрыя словы, што пішуць ёй людзі, то зразумела, адкуль у яе столькі цеплыні ў адносінах да іх. Яна нарадзілася ад лобві актрысы да людзей і іх да яе. Акцёры тэатра ў адным з віншаванняў да дня нараджэння назвалі калегу сонцам, якое свеціць ім ужо некалькі дзесяткаў гадоў. Зінаіда Ігнатаўна была добра знаёма з Петрусём Броўкам і Пятром Машэравым. Пазт пісаў ёй вершы, калі яна была яшчэ зусім маладая і ў больш сталым узросце. Ён захапляўся талентам актрысы і яе прыгажосцю.

У тэатры Якуба Коласа Зінаіда Канапелька сыграла 250 роляў, змагла зразумець іх і прымуціць гледача адчуць душу сваіх герань. Калі да роляў гістарычных асоб, герань класічных твораў яна рыхтавалася па кнігах, мастацкіх альбомах, то характар беларускай жанчыны быў ёй знаёмы. Яна добра ведала, колькі душэўнай сілы трэба, каб цярпліва працаваць, даваць дзетак і захаваць дабрыню і лобом да людзей. І яна ўмее паказаць гэтыя якасці на сцэне, за што і цэняць яе талент нацыянальнай актрысы. Зінаіда Ігнатаўна іграе ў тэатры да сённяшняга дня. Усё сваё жыццё яна імкнулася выконваць нават эпизядычную ролю так, каб яе заўважылі.

Наогул, масоўка ў коласаўскім тэатры не проста прысутнічае, а іграе. Іграе і Зінаіда Ігнатаўна ў ёй. Яна, мне падаецца, адразу разгубілася б у жыцці, калі б у ім не стала яе тэатра. Ён — яе дом, як яна кажа. І там яна часам сапраўды жыве. Здароўе ўжо не тое, што ў маладосці. Хоць ужо тады Зіначка, якая бегала на высокіх абцасах, не пашанцавала: упала на лесвіцы і пашкодзіла нагу. Потым у эвакуацыі рубіла галле і зноў расекла сякерай нагу. У сталым узросце гэта ўсё адгукнулася: хадзіць стала цяжка і балюча. Зінаіду Ігнатаўну прывозяць у тэатр на машыне. Калі яна іграе некалькі вечароў запар, то застаецца на ноч у тэатры ў прафсаюзным пакоі, такім халодным, што сагрэць яго немагчыма. Зінаіда Ігнатаўна зусім не скардзіцца на лёс. Яна ўпэўнена, што ён існуе. А ягоныя цяжкія ёй дапамагаюць пераадоўваць зноў-такі сцэна.

Калісьці ёй прыходзілася спадзявацца толькі на дапамогу людзей. Зараз дапамагаюць таксама. Моладзь то бульбы прынясе, то яшчэ чаго-небудзь. Зінаіда Ігнатаўна сёння — народная артыстка Беларусі, ганаровы грамадзянін горада Віцебска. У яе ёсць ордэны Дружбы народаў, Знак Пашаны.

На жаль, Зінаіда Ігнатаўна амаль не здымалася ў кіно. Але ў фільме “Алімпіяда” рэжысёра Аляксандра Гутковіча паводле рамана І.Пташніківа ў яе была роля. Яна іграла жанчыну з пакалечаным лёсам: у час вайны ў яе загінула дзіця, і яна шмат гадоў не можа гэтага зразумець. З.Канапелька паказала сябе вялікім майстрам у гэтай ролі. У тэатры Якуба Коласа збіраюцца ставіць спецыяльна для Зінаіды Ігнатаўны п’есу пра старую актрысу, у якой маладая пачуцці і ёсць надзея. Хочацца спадзявацца, што ўбачым спектакль у хуткім часе. У тым жа, што Зінаіда Канапелька будзе рабіць усё, каб працягваць іграць на сцэне, я ўпэўнена. Нездарма ж яна кажа, што пойдзе з жыцця толькі па песніцы свайго тэатра, свайго дому.

Алена СПАСЮК.

НА ЗДЫМКУ: Зінаіда КАНАПЕЛЬКА.

Фота А. ХІТОВА.

ПОЗНІ ЗВАНОК

[Заканчэнне.

Пачатак на 1-й стар.]

З характэрным яго пярэ раблезіанскім размахам Караткевіч — у самай першай рэдакцыі “Зямлі пад белымі крыламі” — маляваў побіт беларусаў такімі няцярпна буйнымі фарбамі, што, збоку зірнуўшы на такое піраванне жыцця (а ўпершыню “Зямля пад белымі крыламі” выйшла на Украіне, у нас яна ішла ўжо як бы аўтарскім самаперакладам з украінскае мовы), кожны сказаў бы: “А чорт іх не браў, гэтых беларусаў, як цары жылі, елі сала і спалі на саломе...” На самай жа справе хто з нас, людзей яшчэ старэйшага пакалення, не памятае, не ведае, як раскашываў “пан сахі і касы”. Хлеба да новага ўраджая мала ў кожна халупа, не тое, каб выстаўляць на святочныя сталы па якіх трыццаць абавязкова-традыцыйных беларускіх страў... Каб гоісаць па паляваннях ды фарсова прыгупваць бліскучымі чаравічкамі ды храмавымі — у гармонік — бо-

тамі “Лявоніху”... была, была, вядома, і людская здатнасць, і непадробная веселасць, і, як прысак, іскрысты гумар... Але быў, быў і пэўны “перакос” у маючай быць кнізе... І перш за ўсё ад вялікіх пачуццяў, што перапаўнялі аўтара, ад нястрынай натхнёнай сілы ў руцэ, якая вадзіла маляўнічым пэндзлем... Патрабавалася, была відавочная неабходнасць “ураўнаважыць” кнігу рэалістычнай (і гістарычнай!) аўтарскай развагай. І аказалася гэта — напачатку — вельмі няпроста...

— Хто гэта будзе мяне тут вучыць?... Мяне — чытаюць! Патрабаваўся “трацейскі суд”. І аўтар “вучыў” лепшы яго друг, сябра... (І наш — рэдакцыйны — вельмі паважаны аўтар і дарадца). Яны ўпярэнь — абое — стаялі і па сваіх энцыклапедычных ведах, і па сваёй літаратурнай вазе... Бескампрамісна (“Платон, ты мой сябра, але ісічна...”), аднолькава патрабавальную і добразьчлівую рэцэнзію для рэдакцыі друг Караткевіча напісаў, здаецца, на трынаццаці

старонках... Я запрасіла па тэлефоне Уладзіміра Сямёнавіча прыйсці пазнаёміцца з рэцэнзіяй.

Ён прыйшоў вельмі хутка. Стрымана павітаўся. Распрануўся, павесіў паліто і сеў у самы зацішны нашым закутку (“Мастацкая літаратура” з усімі сваімі рэдакцыямі і службамі ціснулася тады ў двухпавярховым асабнячку побач з “фабрыкай-кухняй”). У нашым пакоі — у ім месцілася адразу тры рэдакцыі — запанавала пагрозлівае цішыня, як перад вялікай бурай. Караткевіч чытаў засяроджана, доўга, сіцснующы вусны і сурова звёўшы бровы. А калі скончыў, узняўся і неяк як бы пазыкнуў:

— Рэцэнзент — дурань! Ён нічога не зразумеў... — Згарнуў рэцэнзію, паклаў у кішэню і, цырымонна пакланіўшыся агульным паклонам усім, хто сядзеў у пакоі, выйшаў.

...Раней як праз тыдзень прынес ён у рэдакцыю рукапіс “Зямлі пад белымі крыламі”. Чысты. Нанова перадрукаваны. Пасля дапрацоўкі — па рэцэнзіі

Друга. Ніводную нязгоду не толькі па зместу, а нават па стылю, па сінтаксісу, ніводнай “косачкі” не пакінуў ён без увагі. І павагі — да ўвагі Друга...

І кніга — на гонар аўтару і рэдакцыі, а, можа, найгалоўней, на гонар нашай беларускай зямлі і літаратуры таксама — высака і шырака ўзмахнула сваімі белымі крыламі! Далёка і за межамі яе таксама.

І вось я трымаю яе ў руках. Перагортваю яе: “Мілай Алене Сямёнаўне Васілевіч, з якой разам пакутавалі над гэтай кнігай. Ул. Караткевіч. 22.XI.77.”

Мне ўяўляецца, як ён працаваў, як пісаў свае кнігі, Уладзімір Караткевіч.

Фантазмагорыя самых неверагодных праяў і вобразаў сядзела яго ўяўленне, і яно, як дзікае паляванне карапа Стаха, неслася, неслася, імчала наперад, не прыпыняючыся і не аглядаючыся, не звяртаючы ўвагі ні на што на сваёй дарозе... Таму, напэўна, не выпадыкова, што пры ўсёй сваёй такой

красамоўнай выразнасці, мастацкае палатно Караткевічавай прозы часам не-не ды і спыніць зрок на моўнай хібе, здзівіць неадакладнасцю, а часам і вельмі прыблізнай псіхалагічнай характарыстыкай. І ўражанне пакіне такое (магчыма, гэта суб’ектыўнае маё ўражанне-ўспрыманне), што ён не заўсёды паспяваў перачытаць, на слых “спрабаваць” усю таго, што нараджалася з-пад яго імклівага пера, асцяжанага неверагодным уяўленнем.

Аднак ён не даваў чытачу часу, ні настрою не ствараў у яго, каб вось узяць і настэрна і нудна вышукваць і аповачкам падкрэсліваць, адзначаць, выпісваць... (“Дзед выцер жалейку аб прыпол сарочкі”... “За пісьмовым стапом, за якім яны спяшаюцца запісаць апошнія палаючыя думкі, дыхаючы кавалкамі лёгкіх...” “Апошнія адбіткі промняў падалі на яе твар, які ляжаў у мяне пад пахай”...).

Дзе там! Вы імчалі за ім далей. Вы былі ўжо ў зусім іншым, але ўсё роўна, зноў, у тым жа Караткевічавым “вымярэнні”.

“Ля дзвярэй стаяў на падлозе вялікі бюст Вальтэра, вельмі падобны на гаспадыню, і кветліва на мяне пазіраў з-пад анучы,

Чырвоны Струмень Свабоды

(Валерыі Урублеўскі)

Не кожны вытрымае поўнае трыюг і небяспекі жыццё паўстанца-парызана. 15 жніўня 1863 года Духінскі, зусім знясілены цяжкімі партызанскімі паходамі, атрымаў адстаўку і выехаў за мяжу. Камандуючым усімі паўстанцкімі ўзброенымі сіламі Гродзеншчыны цяпер ужо і афіцыйна становіцца Валерыі Урублеўскі. Загад аб яго прызначэнні падпісаў Кастусь Каліноўскі, які да гэтага часу зноў узначаліў беларуска-літоўскі паўстанцкі цэнтр (“Выканаўчы аддзел”) у Вільні. Палкоўнік Духінскі (прызначаны Высоцкім¹), хаця і з дазволу Аддзела выехаў, аднак выездам гэтым не Аддзел яму, а ён Аддзелу, а асабліва Гродзенскаму ваяводству, вялікую ласку зрабіў, — з палёгкай каменціраваў перамену на Гродзеншчыне Каліноўскі ў пісьме да свайго сябра Б.Дзускага. Здавальненне Каліноўскага можна лёгка зразумець. Замест чалавека, што з самага пачатку толькі замінаў руху, губерню ўзначаліў нястомны працаўнік рэвалюцыі, якому Каліноўскі верыў, як самому сабе.

Урублеўскі ўводзіць новую тактыку, фарміруе невялікія “выканаўчыя” атрады па 20–30 чалавек на чале з паваротлівымі людзьмі і рассылае іх з Глыбокага Кута, дзе быў у той час паўстанцкі лагер, у вёскі разганяць царскую паліцыю, чытаць паўстанцкі маніфест, надзяляць сялян зямлёй, здзяйсняць волю рэвалюцыі. Інструкцыя прадлівае чытаць маніфест па-беларуску. У паўночную частку Ваўкавыскага павета адправіўся “Янка з-пад Гродна” (ці няма тут свядомай перакладчыцы з “Ясыкам з-пад Вільні” і яго “Мужыцкай праўдай?”), у паўднёвую — “Юзюк з Беластока”, у Шэрашаў — “Марэль”, у Белаважскую пушчу — “Галабурда”. У загадах, дзеяннях Урублеўскага б’еца адна думка: гапоўнае — сувязь з народам. Без яе гібель. Ды і навошта паўстанне, калі няма спачування і падтрымкі народа?..

У канцы жніўня царскія ўлады высачылі лагер Урублеўскага, падкінулі свежыя войскі. Глыбокі Кут прыйшлося пакінуць. Зноў поўныя цяжкіх выпрабаванняў маршы. У верасні Урублеўскі знаходзіўся то ў Свіслацкай, то ў Белаважскай пушчы, потым, не маючы спакою ад карнікаў, перайшоў у Пружанскую пушчу, дзе ва ўрочышчы Турса падзяліў атрад на групы па 10–30 чалавек і сам застаўся з ча-

тырма дзесяткамі людзей. Імя няўлоўнага, таленавітага паўстанцага камандзіра грывела па ўсёй Беларусі і Літве. Сам Мураўёў-вешальнік непасрэдна сачыў за карнымі аперацыямі па знішчэнні паўстанцкіх атрадаў на Гродзеншчыне і загадаў стварыць у пушчы з лясных аб’ездчыкаў спецыяльную групу для пошукаў Урублеўскага, “які, як былі іх непасрэдным начальнік, павінен ім быць асабіста вядомы”. Мураўёў пагражаў лясной варце, якая даўно была на падазрэнні ў царскім улад, вялікімі карамі. Нягледзячы на гэта, варта не вельмі шчыравала...

Стаяла восень, не за гарамі ўжо была цяжкая для партызанскай ваіны зіма. Трэба было агледзецца, абдумаць перспектывы далейшай барацьбы.

Разам з Арамовічам Урублеўскі пакінуў пушчу, каб бліжэй пазнаёміцца са становішчам спраў у ваяводстве, а потым пад чужым імем выехаў у Варшаву. У яго ўзнік план зімовай канцэнтрацыі ўсіх уцалелых беларускіх груп і атрадаў за Бугам — у Каралеўстве Польскім. План падтрымаў Каліноўскі. Трэба было захаваць кадры, каб вясной распачаць на Беларусі новыя дзеянні.

Для канцэнтрацыі беларускіх паўстанцаў Валерыі аблюбаваў Ліпняк на Падляшшы — некалькі хат сярод балот і лясцоў. Мясціна глухая. Да Беларусі — рукой падаць. І народ тут русіны — амаль такі ж сама, як дзе-небудзь пад Ваўкавыскам і Лідай.

Гапоўная думка Урублеўскага, піша Арамовіч, “аб’яднанне ўсіх літоўскіх (беларускіх) атрадаў для прадстаўніцтва Літвы ў Кангрэсоўцы (Каралеўстве Польскім) у часе зімовага руху”.

Адпаведны загад яшчэ трымаліся на Гродзеншчыне, а таксама тым беларускім паўстанцам, якія ўжо раней перайшлі ў Польшчу.

Прадстаўнік брэскага атрада Ягмін, які адправіўся ў новы лагер, успамінаў пазней, што “сустрэў там мноства незнаёмых асоб, сярод якіх малады чалавек гадоў дваццаці васьмі, дужы брунет сярэдняга росту і моцнага складу, аказаўся самім ваяводаю”. “Што складала яго славу, — піша Ягмін пра Урублеўскага, — гэта майстэрства валодаць зброяй і асабліва трапная стрэльба, .. яго партыя (атрад) асабліва вызначалася трапнасцю стрэльбы”.

Фарміраванне беларускіх паўстанцаў у Ліпняку прывяртаў палкоўнік Крысінскі. Хутка тут утварыўся атрад пяхоты з 200 чалавек. Камандаванне па распараджэнню Урублеўскага прыняў былы афіцэр

Багуслаў Эйтмановіч. 17 лістапада беларусы разам з Крысінскім мелі пераможную сутычку з карнікамі паміж Расошай і Ламазамі ў Бяльскім павеце.

Сам Урублеўскі ўзначаліў атрад беларускай конніцы з двухсот чалавек, які дзейнічаў то сумесна з Эйтмановічам і Крысінскім, то асобна.

Адбываліся амаль бесперапынныя сутычкі: пад Калянам, Гарбавам, Старосцінам. Потым на цэлы месяц царскія стратэгі пакінулі паўстанцаў у спакой, думаючы, мажліва, што надыходзячая зіма падзейнічае на “інсургентаў” мацней, чым кулі.

Кружачы вакол Любліна, конны атрад Урублеўскага з’яўляўся ў Немцах, Запелшыцах і Ленчнай, часам сустракаючыся з коннікамі паўстанцкіх генералаў Крука і Валігурскага і маёра Панінскага з Украіны, які з гэтай пары дзейнічаў разам з беларусамі.

30 снежня — у перадапошні дзень года 1863 года — атрад Валерыі пасля цяжкага маршу марознай парой прыбыў у Малую Букову. Здарожаньня, перамерзлыя коннікі спешыліся і былі гасцінна прыняты ў сядзібе. Нехта сеў за фартэл’яна. Пачуліся гукі мазуркі. Усю ноч не гаслі агні, над акаліцай не моуклі паўстанцкія песні. Пелі, напэўна, і тую, беларускую — “Ой, у хаце не астацца...”

На золку наляцелі драгуны. Нягледзячы на вялікую колькасную перавагу карнікаў, трэба было прымаць бой, каб выратаваць песьні беларускі атрад, які знаходзіўся паблізу. Сутычка была жорсткай. Конніца секлася з коннікамі. Пяхота Эйтмановіча ў парадку пасоувалася да Жыліна, конніца з боем адыходзіла да Волі Верашчынскай. Пасля бою паўстанцы недалічыліся 18 таварышаў, але задача была выканана.

І ўсё-такі праз шэсць дзён гапоўная частка беларускай пяхоты была пасечана ў Ядлянцы пад Усцімавам, склаў галаву і яе камандзір Эйтмановіч.

Пасля ад’езду за мяжу хворага Крука камандаванне ўзброенымі сіламі паўстанцаў у Люблінскім і Падляскім ваяводствах было даручана палкоўніку Урублеўскаму, але ўжо нічога нельга было зрабіць. Гэта былі апошнія іскры былога пажару.

Урублеўскі з’яўляўся ў розных канцах Любліншчыны. Пасля сутычкі ў Войцахаве адважны палкоўнік з чатырма дзесяткамі коннікаў рушыў на поўнач. Перайшоўшы Вепш пад Коскам, 19 студзеня атрад пасоўваўся да той жа нешчаслівай Ядлянкі пад Усцімавам, дзе загінула беларуская пяхота.

Генадзь КІСЯЛЁЎ.

ФЕСТИВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ

Фестываль народнай творчасці “Спадчына” пачаўся ў Мінску. У ім прынялі ўдзел ансамбль народнай музыкі “Церніца”, фальклорныя групы “Сябрына” і “Калі ласка”, дзіцячы ансамбль “Кураньты” і іншыя калектывы.

НА ЗДЫМКАХ: юныя танцоры ансамбля “Расінка” з СШ N 123; выступае ансамбль народнай музыкі “Церніца” СШ N 102.

Фота В.ТАЛОЧКІ.

КНИЖКА З БЕЛАСТОКА

Зусім нядаўна, здаецца, прыйшоў да нас зборнік апавяданняў Міры Лукшы “Дзікі птах верабей”, які выйшаў летась у Беластоку. І вось новая сустрэча: адтуль жа паступіла чарговая кніжачка навінка — зборнік вершаў той жа М.Лукшы “Замова”.

Пэтка не прытрымліваецца традыцыйных вершаваных форм. Тое, што з’яўляецца з-пад яе пяра, пазначана эксперыментам, пошукам як у форме верша, так і ў вобразна-выяўленчых сродках. Змест жа вершаў М.Лукшы — гэта роздум аб хуткаплыннай сучаснасці. Іншая справа, што ўсё гэта падаецца, так сказаць, не ў лоб. Чытач атрымлівае ад слова М.Лукшы не адну асалоду. Каб дайсці да сэнсу сказанага ёю, ён адначасова мусіць і папрацаваць думкай. Што ж, сапраўдная паэзія — гэта не канстатацыя вядомага і, тым больш, не звычайнае рыфмаванне...

¹ Польскі генерал.

Працяг.
Пачатак у № № 50-1 (1994 г.).

якая замест паўраў вяччала яго галаву... А ў наступным пакоі быў такі гармідар, быццам тут змяшчаўся чатырыста год таму філіял Грунвальдскай бітвы”...

Калі б вам з суседняга пакоя, не паказваючы кнігі ў вочы, хто-небудзь прачытаў усяго толькі два гэтыя пасажы, не сумняваюся, вы беспамылкова захоплены ўсклікнулі б: “Госпадзі, ды гэта ж Караткевіч!”

...Ён умеў быць такім абаяльным, што жанчыны, сустрэўшыся з ім і адліўшы з келіха яго чараў, няхай сабе толькі маленькі глыток, непрыкметна самі рабіліся чараўніцамі. І, думаю, гублялі галаву не так ужо і рэдка (“Яка чудова, яка чарівна людина!” — чуецца мне здаляку даўні ўсплэск жаночага захоплення, пра якое сам Караткевіч напэўна нават і не здагадаўся).

З мужчынамі ж, часам нават і з вельмі блізкімі сябрам, калі той не надта далікатна наступаў на любы яго мазоль і закранаў яго самалюбства, ён рабіўся раптам ганарысты і пагардлівы, як пыхлівы пан ці старадаўні шляхціц (“Гэта вы хочаце павучаць мяне добраму тону?...” — і абавязкова з блізкага сяброўскага “ты” пераходзіў на пагардлівае “вы”).

Я бачыла, як стаяў ён і пачытаў падтрымліваў (у трамваі) сваю высакародную, у цёмным адзенні, маці, калі праводзіў на вакзал у дарогу. “Гэта мая мама”, — накойкі дазваляла трамваяная таўхатка, з гонарам пазнаёміў ён мяне з тою, якая ўзводзіла яго на ўласнай радаслоўнай лініі ці не да беларускіх “інсургентаў” — продка яго па гэтай лініі

быў “камандзірам”, як сам ён адзначае ў сваёй аўтабіяграфіі, беларускіх паўстанцаў. Дарэчы, гэта “лінія” таксама адна з улюбёных у творчасці Караткевіча: непакора і высакародная годнасць!

...Мы не сябравалі з Уладзімірам Караткевічам. Не былі блізкія “дамамі”... Пры самым першым знаёмстве выбухова зблізіў нас успеты Караткевічам у яго рамане Рагачоў. І зусім “парадніла” старая хвоя-піра на рагачоўскіх могілках над дзяпроўскай кручай. І ён, і я — у розныя часы — сядзелі на гэтай хвой-піры ў святлейшыя дні свайго юнацтва...

А перад гэтым, у красавіку 1966 года, па дарозе аўтобусам у Гісарскую даліну, калі мы ехалі на стрэчу з чытачамі (удзячыны лёс занёс мяне на з’езд пісьменнікаў Таджыкістана), цудоўны чалавек і таленавіты крытык-літаратуравед Аляксандр Макараў захоплены казаў мне:

— Алена, вы абавязальна павіны бліжэй пазнаёміцца з Володей Короткевичем! Это такой необыкновенный мальчик! Белорусская литература будет гордиться им! Володя был самым любимым моим учеником!

(Уладзімір Караткевіч вучыўся ў А.М. Макарава ў Маскве на Вышэйшых літаратурных курсах).

Вось пасля сустрэчы з Макаравым, пасля таго, як перадала я палкія вітанні настаўніка яго вучню і вучань таксама гаварыў пра свайго настаўніка з непадробнай любоўю і абагульненнем (дарэчы — супадзенне? — абодва яны пражылі амаль

аднолькавы век. Вучань нават пражыў на год меней за настаўніка...), пасля ўсяго гэтага і “знайшоўся” Рагачоў — наша агульная адданасць і захопленне, і слаўная хвоя-піра, і доўгая прыязная, натхнёная гаворка. “О Шилпере, о музах, о любви...”

Розны ён быў, ох, які розны, Уладзімір Караткевіч! І зусім няма патрэбы далучаць яго сёння да “ліку святых”... Яго самога гэта смяшыла б і абурала. Ён быў у жыцці і ў сваіх кнігах святы грэшнік. Таму і застаўся ў нашай памяці і ў нашым эмацыянальным свеце як непаўторная з’ява.

...Не скажу, каб вельмі трымалася я свят ці памятала да канца хоць адну малітву (за выключэннем, вядома, “Ойча наш”), якім вучыла мяне ў раннім маленстве мая набожная пакутніца маці. А памятаю, якое было нечаканае ўзрушэнне, як радасна, калі аднойчы, у першы дзень Вялікадня, дастала я з паштовай скрынкі дзіўную прыгожую паштоўку з намаляваным велікодным яйкам-“пісанкай”. “З Вялікаднем!” — і больш ні слова — толькі адваротны адрас на вуліцу Карла Маркса — Караткевічаў адрас... І так павеяла тады добрым светлым святлом у маёй хаце!

— Пазваніце мне! Мне гэта вельмі патрэбна!.. — прасіў ён у той непраглядны, даўні ўжо вечар.

Чаму я не пазваніла яму?!

Алена ВАСІЛЕВІЧ.

ЗАХАПЛЕННІ

“Кветкі зямлі” -- так назвала адзін са сваіх твораў майстрыха з Лоева Кацярына СУРЖЫК (на здымку). Яна прадставіла на суд глядачоў вялікі, ручной работы дыван, выштыты старадаўнім спосабам -- крывжыкам. Мала хто нават з людзей старэйшага ўзросту можа пахваліцца веданнем гэтай тэхналогіі. Адмірае, на жаль, нацыянальнае рамяство.

Фота С.ХАЛАДЗІЛІНА.

ШТО ЗРАБІЎ БЕЛАРУС ІЛЬЯ КАПІЕВІЧ ДЛЯ МАЛАДОЙ РАСІІ

[Заканчэне. Пачатак на 5-й стар.]

I. Капиевіч аказаўся каштоўнай знаходкай для маладой Расіі. Яму, па-еўрапейску адукаванаму чалавеку, Пётр I вырашыў даручыць навучанне за мяжой рускіх маладых людзей, а галоўнае -- стварэнне (упершыню ў Расіі!) уласнай навуковай, тэхнічнай і нават мастацкай літаратуры на еўрапейскі, заходні манер.

Сваю работу на карысць Расіі I. Капиевіч пачаў неадкладна: яшчэ ў перыяд знаходжання Пятра I у Амстэрдаме ён спытаўся закончыць пераклад “Книги, учащей морского плаванія” на рускую мову. Не будучы багатым, ён уваходзіць у долю з галандцам Янам Тэсінгам, у друкарні якога выдаюцца ствараемыя I. Капиевічам для Расіі кнігі, так неабходныя ёй тады для знаёмства з дасягненнямі еўрапейскай навукі і культуры.

Гэта была самая разнастайная літаратура -- гістарычная, прыродазнаўчая, тэхнічная, філалагічная, мастацкая.

I сёння не перастаеш здзіўляцца, разглядаючы кнігі, напісаныя і надрукаваныя I. Капиевічам: вялікая не толькі іх колькасць (больш за дваццаць), але асабліва дыяпазон -- энцыклапедычны ахоп ведаў і практычных уменняў таго часу. Кнігі гэтыя, што сталі цяпер найвялікшай рэдкасцю, пазнаеш адразу -- па асобаму фармату, багаццю афармлення, разнастайнасці гравіраваных ілюстрацый. Яны сталі адным з самых цікавых раздзелаў і ў гісторыі рускага мастацтва. З іх дапамогай рускія людзі знаёміліся з накопленым багаццем еўрапейскай навукі, культуры, “прарубалі” так неабходнае тады акно ў Еўропу.

Прыкладна праз два гады пасля пачатку работы I. Капиевіч

ўдаецца стварыць уласную друкарню, праіснавала яна нядоўга, але дала падставы “рускаму” кнігадрукаванню ў Амстэрдаме, якім сталі з поспехам займацца галандскія прадпрыемальнікі.

У 1701 годзе мы сустракаем I. Капиевіча ў Берліне, дзе, па словах славутага Г. Лейбніца -- прэзідэнта Прускага каралеўскага навуковага таварыства, з яго дапамогай мяркуецца нападаць выпуск кніг па заказах рускага ўрада.

У 1704 годзе I. Капиевіч у Капенгагене, дзе зноў спрабуе друкаваць рускія кнігі ва ўласнай друкарні і выконвае некаторыя пераклады для рускага пасольства ў Даніі.

У 1706 годзе ён ужо ў Гданьску, дзе складае і друкуе рускую граматыку. Тут жа I. Капиевіча прымаюць на службу ў Пасольскі прыказ -- будучае Міністэрства замежных спраў Расіі, прысягу вернасці якой ён афіцыйна прыносіць 30 жніўня 1707 года і становіцца паўнапраўным яе грамадзянінам.

У 1708-м -- паездка ў Варшаву, дзе ён працуе пад кіраўніцтвам славутага дзеяча пяцроўскай эпохі Я. Бруса. I заходнееўрапейская адысея I. Капиевіча канчаецца: пасля многіх гадоў нястомнай працы і змаганняў ён нарэшце пераязджае ў Расію і апошнія гады жыцця служыць у Пасольскім прыказе ў Маскве, дзе і памірае ў 1714 годзе.

Выдавец, які стварыў рускую свецкую кнігу і свецкую друкаваную літаратуру, пісьменнік і паэт, які пакінуў нам шэраг сваіх арыгінальных твораў, вучоны, што склаў некалькі граматык і слоўнікаў, пазьтку і рыторыку, педагог, думкі якога ўключаюцца сёння ў спецыяльныя анталогіі, Ілья Капиевіч быў асветнікам-энцыклапедыстам, пра дзейнасць якога лепш за

ўсё скажаў ён сам у пісьме да Пятра I: “Потрудился... на славу... и на всемирную пользу Великороссийского государства”.

Разам з тым нельга перабольшаць значэнне зробленага I. Капиевічам. Кнігі яго з цяжкасцю дастаўляліся ў Расію, дзе распаўсюджванне іх ішло вельмі марудна. Пасля пераезду з Заходняй Еўропы ў Маскву ўжо зусім нямногае паспеў зрабіць “Пасольскага приказа переводчик Илья Копиевский” і “Илья Федоров Копиевский”, які менавіта так падпісаўся на ўсіх дакументах маскоўскага перыяду яго жыцця. Напісанае і выдадзенае ім служыла, за некаторым выключэннем, непрацягла час. Прычына тут у асноўным у кампілятыўнасці і недастатковай навуковасці многіх яго твораў, якія не маглі канкураваць з заходнееўрапейскімі выданнямі, што хутка ўвайшлі ў расійскі ўжытак.

Верагодна, самы вялікі поспех у Расіі выпаў на долю “Книги, учащей морского плаванія”, “Притч Эссоповых” і лаціна-руска-нямецкага “Номеклатора”, гэта значыць, слоўніка, некалькі разоў пераўдадзенага.

Уся кнігавыдавецкая дзейнасць I. Капиевіча і яе вынікі -- гэта хутчэй самы пачатак уваходжання Расіі ў маштабны агульнадзяржаўны кантакт з заходнееўрапейскай наукай і культурай, пачатак спробы такога уваходжання ці, яшчэ больш трапна, знаёмства з еўрапейскім светам. I ў гэтым роля беларускага пратэстанцкага эмігранта I. Капиевіча, які правёў юныя гады ў Масквіі, а затым апынуўся на Захадзе, вельмі значная і відавочная.

Юрый ЛАБЫНЦАЎ.

У ДЗЕНЬ НАРАДЖЭННЯ

Словы Р. АЎЧЫННІКАВАЙ Музыка Э. ЗАРЫЦКАГА

РУХАВА

Ніхто гэты танец не бачыць, не чуе. Адна у кватэры жанчына танцуе, жанчына танцуе. Ніхто не згадае прычыну здарэння -- Танцуе жанчына у дзень нараджэння, у дзень нараджэння.

Прыпеў:

Дзень нараджэння каханя былога, каханя былога, Дзень нараджэння танцуе жанчына, а побач нікога...

У вальсе жанчына і кружыць, і кружыць. Аб першым каханні і помніць, і помніць, і тужыць, і тужыць.

Ах, як яна вальс, гэты вальс танцавала, ды песня каханя сваё адыграла, сваё адыграла.

Прыпеў.

Яна усміхнецца -- усё у парадку, А потым паставіць пласцінку спачатку, пласцінку спачатку.

Ніхто гэты танец не бачыць, не чуе... Адна у кватэры жанчына танцуе, жанчына танцуе...

Прыпеў.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голае Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газэта набрана і зварстана ў камп’ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”. Адрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”. Індэкс 63854. Зак. 17. Падпісана да друку 10. 1.1994 г.